

Konrad Buczkowski

Ochrona transparentności działania spółdzielni – wyniki badań aktowych spraw karnych

*Protecting the transparency of cooperatives
– results of criminal case file research*

Abstract

This article presents the results of the statistical analysis and file research carried out on the basis of two laws: the Law on Cooperatives and the Law on Housing Cooperatives. The rationale for such a scope of research was the observation that in the case of judgments – in statistically significant numbers – the cases conducted mainly concerned the types defined on the basis of these two Acts. The analysis of court files was supplemented by cases completed at the pre-trial stage in 2015–2019 from the area of activity of district and regional prosecutor's offices throughout the country, selected according to the qualification of the criminal provisions of the Cooperation Act. The article is one of the few studies on the functioning in practice of criminal and misdemeanour provisions related to the protection of transparency in the functioning of cooperatives.

Keywords: cooperative law, housing cooperative, transparency, crime, petty offence

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki analizy statystycznej oraz badań aktowych określonych na gruncie dwóch ustaw: Prawa spółdzielczego oraz ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Uzasadnieniem dla takiego zakresu prowadzonych badań była konstatacja, że przypadku osądzeń – w wielkościach statystycznie istotnych – prowadzone sprawy dotyczyły głównie typów określonych na gruncie tych dwóch ustaw. Analiza akt sądowych uzupełniona została o sprawy zakończone na etapie postępowania przygotowawczego prowadzone w latach 2015–2019 z terenu działania prokuratur rejonowych i okręgowych na obszarze całego kraju, wybrane według kwalifikacji przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze. Artykuł stanowi jedno z niewielu badań dotyczących funkcjonowania w praktyce przepisów karnych i wykroczeniowych odnoszących się do ochrony transparentności funkcjonowania spółdzielni.

Słowa kluczowe: prawo spółdzielcze, spółdzielnia mieszkaniowa, transparentność, przestępstwo, wykroczenie

Dr Konrad Buczkowski, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Polska, ORCID: 0000-0002-3083-0393, e-mail: k.buczkowski@inp.pan.pl
Data zgłoszenia tekstu przez autora: 29.11.2024 r.; data zaakceptowania do publikacji: 18.02.2025 r.

1. Wprowadzenie

Zagadnienia spółdzielczości i odpowiedzialności prawnokarnej osób nimi zarządzających nie były dotychczas przedmiotem szerszych badań aktowych. Niniejsze opracowanie ma na celu, choć w części, wypełnić tę lukę. W artykule skupiono się na omówieniu przepisów karnych zawartych w tzw. ustawach spółdzielczych, które zostały objęte przedmiotem badania. Zaprezentowano dane statystyczne dotyczące przestępstw określonych w ustawie Prawo spółdzielcze¹, by na końcu przedstawić wyniki przeprowadzonego badania aktowego obejmującego lata 2015–2019. Istotnym elementem analizowanych przepisów jest zapewnienie transparentności funkcjonowania spółdzielni przede wszystkim w odniesieniu do ich członków i ochrony przed samowolnymi działaniami członków władz².

Ze względu na zakres tematyczny przygotowanego opracowania w tym miejscu wypada poczynić zastrzeżenie, że prezentowana analiza (także statystyczna i aktowa) odniesie się zasadniczo do typów czynów zabronionych określonych w dwóch ustawach: Prawie spółdzielczym (art. 267b, art. 267c pkt 1–5, art. 267d § 1 i 2) oraz ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych³ (art. 27³ pkt 1 i 2). Wynika to z dwóch powodów.

Po pierwsze, na tle spektrum różnorodnych form spółdzielczości uregulowanych w ustawach szczególnych można wskazać, że nie każda z tych ustaw zawiera przepisy karne. Ustawa z 27.04.2006 r. o spółdzielniach socjalnych⁴ oraz ustawa z 7.12.2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających⁵ nie typizują żadnych czynów zabronionych. Należy przyjąć, że w zakresie prawnokarnego sankcjonowania odsyłają one do Prawa spółdzielczego jako *lex generali*. Z tego względu ewentualne stany faktyczne z udziałem podmiotów zobowiązanych do określonego zachowania w ramach struktury organizacyjnej spółdzielni socjalnych oraz banków spółdzielczych byłyby kwalifikowane na podstawie art. 267b, art. 267c pkt 1–5, art. 267d § 1 i 2 pr. spółdz.

Szczególnym przypadkiem jest na tym tle ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych, która penalizuje samoistnie w art. 27³ pkt 1 i 2 u.s.m. nieudostępnienie członkowi spółdzielni mieszkaniowej odpisów oraz kopii dokumentów oraz nierozliczenie kosztów budowy lokalu w ustawowych terminach. Oba te czyny mają charakter wykroczeń (art. 27⁴ u.s.m.). Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych nie określa natomiast czynów zabronionych o charakterze przestępstw. Z tego względu, podobnie jak ma to miejsce w przypadku spółdzielni socjalnych i banków spółdzielczych, relewantne stany faktyczne z udziałem podmiotów zobowiązanych do

¹ Ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 593) – dalej pr. spółdz.

² Zob. uzupełnienie w zakresie analizy przepisów dotyczących transparentności działania spółdzielni – K. Buczkowski, P. Bachmat, *Ochrona transparentności działania spółdzielni*, Warszawa 2024, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2025/01/2024_PrawoKiK_K_Buczkowski_P_Bachmat_Ochrona_transparentnosci_dzialania_spoldzielni.pdf (dostęp: 19.03.2025 r.).

³ Ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 558) – dalej u.s.m.

⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2025 r. poz. 178.

⁵ Tekst jedn.: Dz.U. z 2025 r. poz. 265.

określonego zachowania w ramach struktury organizacyjnej spółdzielni mieszkaniowych są kwalifikowane na podstawie art. 267b, art. 267c pkt 1–5, art. 267d § 1 i 2 pr. spółdz.

Po drugie, z dostępnych danych statystycznych wynika, że przypadki osądzeń – w wielkościach statystycznie istotnych – dotyczyły głównie typów czynów określonych w Prawie spółdzielczym i (w mniejszym stopniu) wykroczeń z ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych (w dalszej części opracowania szczegółowo zostaną omówione te pierwsze). Konsekwentnie znalazło to swoje odzwierciedlenie w dostępnym materiale aktowym poddanym analizie w niniejszym artykule.

2. Przepisy karne zawarte w ustawach spółdzielczych

W pierwotnym brzmieniu ustawa Prawo spółdzielcze nie przewidywała przepisów o charakterze karnym. Te – jako część IIA – zostały dodane do niej na mocy ustawy z 3.06.2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw⁶, która weszła w życie 22.07.2005 r.⁷ Uzasadnieniem dla tych zmian było zapewnienie ochrony członkom spółdzielni przed szkodami związanymi z nieprawidłowym gospodarowaniem majątkiem spółdzielni⁸. Przepisy te wzorowane są wprost na przepisach karnych zawartych w Kodeksie spółek handlowych⁹ przewidujących odpowiedzialność osób zarządzających spółkami za nieprawidłowości w ich funkcjonowaniu.

W 2005 r. do ustawy Prawo spółdzielcze dodano cztery przepisy karne. Pierwszy z nich (art. 267a) – przewidujący odpowiedzialność karną osób tworzących spółdzielnię lub będących członkami jej zarządu lub rady albo likwidatorem za działania na jej szkodę – został uchylony na mocy ustawy z 9.06.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁰. Nie oznacza to jednak, że nastąpiła dekryminalizacja wszystkich zachowań wypełniających znamiona tego występku. Uchylając art. 267a pr. spółdz., wspomniana wyżej ustawa wprowadziła do Kodeksu karnego¹¹ art. 296 § 1a przewidujący odpowiedzialność osób obowiązanych na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą, m.in. osoby prawnej, za spowodowanie bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia znacznej szkody majątkowej w przypadkach nadużycia udzielonych uprawnień lub niedopełnienia ciążących na nich obowiązków.

⁶ Dz.U. z 2005 r. Nr 122, poz. 1024.

⁷ Próbę wprowadzenia przepisów karnych do ustawy Prawo spółdzielcze podjęto już w 2001 r., jednak wobec prezydenckiego weta w stosunku do postanowień obejmujących odpowiedzialnością karną oprócz władz spółdzielni również jej członków oraz zakończenia kadencji Sejmu ustawa ta nie weszła w życie.

⁸ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo spółdzielcze, druk sejmowy nr 2521, Sejm IV kadencji.

⁹ Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.) – dalej k.s.h.

¹⁰ Dz.U. z 2011 r. Nr 133, poz. 767.

¹¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.) – dalej k.k.

Oczywiście przepis ten różni się od uchylonego art. 267a pr. spółdz. opisem podmiotu czynu, którym nie musi być obecnie członek organu spółdzielni. Ponadto nie przewiduje odpowiedzialności karnej osób biorących udział w tworzeniu spółdzielni. Inaczej również ukształtowano stronę przedmiotową – nadużycie udzielonych uprawnień lub niedopełnienie obowiązków. W uchylonym przepisie Prawa spółdzielczego ta kwestia budziła kontrowersje wobec przyjęcia bardzo lakonicznego opisu zabronionego zachowania sprowadzającego się do znamienia „działania na szkodę spółdzielni”¹². Ponadto zmiany dotyczą zawężenia zakresu kryminalizacji oraz innego trybu ścigania tego przestępstwa.

Warto zaznaczyć, że uchylony art. 267a pr. spółdz. był przepisem obejmującym czyn zagrożony najwyższą karą wśród przepisów karnych tej ustawy. Przewidywał on bowiem za jego popełnienie karę pozbawienia wolności do lat 5 albo grzywnę. Obecnie obowiązujące przepisy karne ustawy Prawo spółdzielcze wskazują maksymalnie karę pozbawienia wolności do lat 2 (w przypadku art. 267c pr. spółdz. maksymalnie karę ograniczenia wolności).

Występek z art. 267b pr. spółdz. typizuje odpowiedzialność członka zarządu spółdzielni albo likwidatora za niezgłoszenie wniosku o upadłość spółdzielni pomimo powstania warunków uzasadniających jej upadłość. Nawiązuje on swoją treścią do art. 586 k.s.h. Przedmiotem ochrony tego przepisu jest interes wierzycieli i członków spółdzielni¹³. „Ogłoszenie upadłości spółdzielni następuje w razie jej niewypłacalności” (art. 130 § 1 pr. spółdz.) wyrażającej się nadwyżką pasywów nad aktywami oraz utraceniem zdolności do regulowania wymaganych zobowiązań przez spółdzielnię. Jest to przestępstwo indywidualne właściwe, czyli takie, które może zostać popełnione przez osoby posiadające określoną cechę. Likwidatorem spółdzielni może być także osoba prawna (art. 118 § 2 zd. 2 pr. spółdz.). Obowiązek zarządu spółdzielni zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości aktualizuje się w przypadku podjęcia przez walne zgromadzenie uchwały o postawieniu spółdzielni w stan upadłości, natomiast likwidatorzy zobowiązani są wystąpić do sądu z wnioskiem o ogłoszenie upadłości niezwłocznie po stwierdzeniu niewypłacalności¹⁴. Do wypełnienia znamion tego występku nie jest wymagane powstanie szkody po stronie spółdzielni (przestępstwo formalne z abstrakcyjnego zagrożenia). Może ono zostać dokonane wyłącznie umyślnie przez zaniechanie. Występek z art. 267b pr. spółdz. zostaje popełniony z chwilą upływu terminu wynikającego z przepisów, zatem późniejsze

¹² Spór toczył się o to, czy dla odpowiedzialności karnej sprawcy wymagane było wykazanie konkretnego narażenia na niebezpieczeństwo, czy tylko abstrakcyjnego. Zob. na gruncie k.s.h.: O. Górniok, [w:] *Prawo gospodarcze i handlowe*, t. 10, red. O. Górniok, Warszawa 2003, s. 128; J. Duży, *Szkoda jako znamień przestępstwa z art. 585 kodeksu spółek handlowych (uwagi w kontekście odpowiedzialności karnej za działanie na szkodę spółek kapitałowych)*, „Prokuratura i Prawo” 2001/4, s. 78.

¹³ Por. M. Błaszczak, A. Zientara, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 21, *Prawo spółdzielcze*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 1111.

¹⁴ Zarząd nie ma uprawnień do samodzielnego decydowania o wystąpieniu do sądu ze stosownym wnioskiem pomimo zaistnienia stanu niewypłacalności spółdzielni. Nie może też tego uczynić wbrew uchwale walnego zgromadzenia o dalszym istnieniu spółdzielni. Zob. A. Stefaniak, *Komentarz do ustawy – Prawo spółdzielcze*, [w:] *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*, LEX/el. 2018.

złożenie wniosku przez członków zarządu lub likwidatorów nie wyłącza ich odpowiedzialności karnej¹⁵. Przepięstwo to zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Przepięstwo z art. 267c pr. spółdz. kryninalizuje w pkt 1–3 niewykonanie obowiązków związanych z lustracją spółdzielni (niepoddanie spółdzielni lustracji, nieudzielenie lub udzielenie niezgodnych ze stanem faktycznym wyjaśnień lustratorowi, niedopuszczenie go do pełnienia obowiązków lub nieprzedłożenie stosownych dokumentów, niedostępniienie członkom spółdzielni protokołu lustracji), w pkt 4 niezwołanie wbrew przepisom ustawy walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli albo zebrań grup członkowskich poprzedzających zebranie przedstawicieli oraz w pkt 5 nieprzygotowanie w terminie dokumentów dotyczących dokonania podziału w spółdzielni, o którym mowa w art. 108b¹⁶. Jest to najczęściej stosowany w praktyce przepis karny zawarty w Prawie spółdzielczym i jednocześnie przewidujący najniższy wymiar kary. Za jego popełnienie sąd może wymierzyć grzywnę albo karę ograniczenia wolności. Jego przedmiot ochrony obejmuje zarówno prawidłowość procesów lustracji spółdzielni, prawidłowość zwołania organów właścicielskich i przedstawicielskich, jak również prawidłowość podziału spółdzielni. Chroni on również interesy majątkowe członków spółdzielni¹⁷.

Zgodnie z treścią art. 91 pr. spółdz. spółdzielnia winna jest poddać się lustracyjnemu badaniu legalności, gospodarności i rzetelności całości jej działania przynajmniej raz na 3 lata, a w okresie pozostawania w stanie likwidacji – corocznie. Zachowanie sprawcze opisane w art. 267c pkt 1 pr. spółdz. prowadzi do niewypełnienia tego obowiązku. Jest to przepięstwo o charakterze indywidualnym, które popełnić może każdy z członków organów spółdzielni (w tym przypadku zarząd¹⁸) w okresie pełnienia funkcji oraz likwidator, o ile jest on osobą fizyczną¹⁹.

¹⁵ W literaturze kontrowersje budzi problem, czy przepis ten dotyczy jedynie aktualnych członków zarządu, czy też osób, które były poprzednio członkami zarządu albo likwidatorem, a w chwili obecnej takiej funkcji nie pełnią. Prezentowane na tym tle są trzy stanowiska: pierwsze opowiadające się za odpowiedzialnością wszystkich członków zarządu spółdzielni i likwidatorów, którzy pełnili tę funkcję od czasu powstania warunków do ogłoszenia upadłości spółdzielni; drugie przewidujące odpowiedzialność tylko tych członków zarządu i likwidatora, którzy pełnili tę funkcję w chwili aktualizacji warunków uzasadniających zgłoszenie wniosku o upadłość spółdzielni; i wreszcie trzecie obejmujące również tych członków, którzy po upływie terminu na złożenie do sądu wniosku o upadłość nadal tego nie uczynili. M. Żak, [w:] *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw*, LEX/el. 2005.

¹⁶ Punkt 5 został dodany na mocy ustawy z 14.06.2007 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 125, poz. 873 ze zm.).

¹⁷ Tak K. Osajda, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Legalis/el. 2020.

¹⁸ Tak M. Błaszczuk, A. Zientara, [w:] *System...*, t. 21, *Prawo...*, s. 1116 – wskazano tu na treść przepisu art. 48 § 2 pr. spółdz., który przewiduje, że podejmowanie decyzji niezastrzeżonych (w ustawie lub statucie) innym organom należy do zarządu. Odmienne K. Osajda, *Prawo...* – tu natomiast podano art. 35 § 1 pr. spółdz., określający, że organami spółdzielni są: zarząd, rada nadzorcza oraz walne zgromadzenie, które może być w niektórych przypadkach zastąpione zebraniem przedstawicieli, a zatem odpowiedzialność karną ponosić będą wszyscy członkowie organów spółdzielni.

¹⁹ Zgodnie z art. 118 § 2 pr. spółdz. likwidatorem może być również osoba prawna, ale zgodnie z przyjętymi w Polsce zasadami odpowiedzialności karnej nie będzie ona mogła zostać skazana na mocy przepisów karnych. Nie sprzeciwia się to jednak możliwości ponoszenia przez taką osobę odpowiedzialności na podstawie przepisów prawa cywilnego.

Artykuł 92 pr. spółdz. z kolei nakazuje udzielać likwidatorowi przez zarząd, radę nadzorczą oraz pracowników spółdzielni wszelkiej pomocy, w tym wyjaśnień. Odpowiedzialność karną na podstawie art. 267c pkt 2 pr. spółdz. za nieudzielenie lub udzielanie niezgodnych ze stanem faktycznym wyjaśnień lustratorowi, niedopuszczenie lustratora do pełnienia obowiązków lub nieprzedłożenie mu stosownych dokumentów poniosą jedynie członkowie organów zarządzających i nadzorujących spółdzielnię. Pracownicy spółdzielni nie zostali bowiem wymienieni w dyspozycji przepisu art. 267c pkt 2 pr. spółdz. jako podmioty tego przestępstwa²⁰.

Treść art. 93 § 2 pr. spółdz. wskazuje, że zarząd spółdzielni (a w przypadku spółdzielni znajdującej się w likwidacji – likwidator) jest zobowiązany, na żądanie członka spółdzielni, udostępnić mu do wglądu protokół lustracji oraz wnioski polustracyjne i informacje o ich realizacji. Naruszenie tego obowiązku skutkować może odpowiedzialnością karną na podstawie art. 267c pkt 3 pr. spółdz.

Z kolei przewidziana w art. 267c pkt 4 pr. spółdz. odpowiedzialność za niezwołanie wbrew przepisom ustawy walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli albo zebrań grup członkowskich poprzedzających zebranie przedstawicieli ciąży przede wszystkim na zarządzie (art. 39 § 1–3 pr. spółdz.) bądź – w odniesieniu do spółdzielni w stanie likwidacji – na likwidatorze, a w przypadkach opisanych w art. 39 § 5 oraz art. 50 § 2 pr. spółdz. – na radzie. W stosunku do grup członkowskich, wobec braku ustawowego uregulowania problematyki wskazywania organu obowiązanego do zwołania grup członkowskich, art. 267c pkt 4 pr. spółdz. w zakresie, w jakim penalizuje zaniechanie polegające na niezwołaniu grup członkowskich, jest pusty²¹.

Artykuł 267c pkt 5 pr. spółdz. przewiduje odpowiedzialność karną za nieprzygotowanie w terminie dokumentów dotyczących dokonania podziału spółdzielni. Zgodnie z treścią art. 108b pr. spółdz. zarząd dotychczasowej spółdzielni ma obowiązek niezwłocznie po podjęciu przez członków spółdzielni uchwały o podziale, nie dłużej jednak niż w ciągu 60 dni, przygotować dokumenty niezbędne do dokonania podziału. Jest to przestępstwo formalne, umyślne (z zamiarem bezpośrednim lub ewentualnym), z zaniechania.

Ostatni z przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze opisany w art. 267d chroni prawo uprawnionych podmiotów (organy spółdzielni, władze państwowe, członkowie spółdzielni, lustrator) do uzyskania zgodnych z prawdą informacji o spółdzielni. Jest to przestępstwo indywidualne, które popełnić może tylko członek organu spółdzielni albo likwidator. Dla powstania odpowiedzialności tych osób nie ma znaczenia, czy są oni autorami sfalszowanych danych, czy tylko się nimi posłużyli, ani też w jakim świetle takie dane przedstawiały spółdzielnię, ani tym bardziej czy doszło do wyrządzenia spółdzielni jakiegokolwiek szkody albo niebezpieczeństwa powstania szkody (przestępstwo formalne z abstrakcyjnego zagrożenia)²². Należy zaznaczyć, że art. 267d § 2 pr. spółdz. wprowadza odpowiedzialność za zachowanie nieumyślne. Jest to jedyny przepis w Prawie spółdzielczym, który przewiduje taki

²⁰ Tak M. Błaszczyk, A. Zientara, [w:] *System...*, t. 21, *Prawo...*, s. 1117.

²¹ M. Błaszczyk, A. Zientara, [w:] *System...*, t. 21, *Prawo...*, s. 1117.

²² M. Błaszczyk, A. Zientara, [w:] *System...*, t. 21, *Prawo...*, s. 1120.

rodzaj odpowiedzialności. Przestępstwo to zagrożone jest karą grzywny albo karą ograniczenia wolności, albo karą pozbawienia wolności do lat 2 (§ 1) albo do roku (§ 2).

Odnotować należy, że treść przepisów art. 267b–267d pr. spółdz. powtarza w sposób dość bezrefleksyjny – w odniesieniu do spółdzielni rolniczych – art. 18 ustawy z 4.10.2018 r. o spółdzielniach rolników²³. Zgodzić się należy ze stwierdzeniem, że istnienie tych przepisów w systemie prawa nie ma żadnego uzasadnienia, bowiem przepisy karne zawarte w ustawie Prawo spółdzielcze odnoszą się do wszystkich spółdzielni, w tym spółdzielni rolniczych i mieszkaniowych. Jednak w przypadku ewentualnego zbiegu przepisów karnych tych dwóch ustaw w odniesieniu do spółdzielni rolniczych przyjąć należy, że zastosować trzeba jedynie przepisy ustawy o spółdzielniach rolników jako pochłaniające przepisy Prawa spółdzielczego²⁴.

Przepisy karne ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych znajdują się w jej rozdziale 3¹ (art. 27²–27⁴). Są to przepisy typizujące wykroczenia, rozpoznawane w trybie Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia²⁵, o czym rozstrzyga treść art. 27⁴ u.s.m.²⁶

Pierwszy z tych przepisów (art. 27² u.s.m.), przewidujący odpowiedzialność członka zarządu spółdzielni mieszkaniowej, pełnomocnika, prokurenta, syndyka albo likwidatora, który wbrew obowiązкови dopuszcza do tego, że spółdzielnia nie zawiera umowy o przeniesienie własności lokalu, został uznany przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 17.12.2008 r.²⁷ za niekonstytucyjny i utracił moc obowiązującą 30.12.2008 r.²⁸

Wykroczenie opisane w art. 27³ u.s.m. – zagrożone grzywną – przewiduje odpowiedzialność członka zarządu spółdzielni mieszkaniowej, pełnomocnika albo likwidatora, którzy wbrew obowiązкови dopuszczają do tego, że spółdzielnia: 1) nie udostępnia członkowi spółdzielni mieszkaniowej odpisów albo kopii dokumentów, o których mowa w art. 8¹ u.s.m. (m.in. uchwały organów spółdzielni, protokoły obrad organów spółdzielni, protokoły lustracji, roczne sprawozdania finansowe); 2) nie rozlicza kosztów budowy lokalu w terminach, o których mowa w art. 10 ust. 3 albo art. 18 ust. 4 u.s.m.

Przedmiotem ochrony art. 27³ u.s.m. jest zatem prawo członka spółdzielni mieszkaniowej do uzyskania wskazanych dokumentów (pkt 1) oraz terminowość rozliczenia kosztów budowy lokalu (pkt 2). Wykroczenie popełnić mogą tylko osoby mające cechę wskazaną w tym przepisie (wykroczenie indywidualne właściwe) i tylko wówczas, gdy nie udostępnią dokumentów wskazanych w art. 8¹ u.s.m., i to wyłącznie członkom spółdzielni. Nieudostępnienie innych dokumentów albo nieudostępnienie osobom innym niż członkowie spółdzielni nie rodzi odpowiedzialności z tego przepisu.

²³ Tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 372 ze zm.

²⁴ M. Błaszczyk, A. Zientara, [w:] *System...*, t. 21, *Prawo...*, s. 1123.

²⁵ Ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 977 ze zm.).

²⁶ Przepisy te zostały dodane do u.s.m. na podstawie ustawy z 14.06.2007 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 125, poz. 873 ze zm.).

²⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17.12.2008 r., P 16/08, OTK-A 2008/10, poz. 181.

²⁸ Szerzej K. Osajda, *Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*, Legalis/el. 2021.

Poza omówionymi wcześniej przepisami odpowiedzialność karna przewidziana jest w następujących przepisach (jednak szczegółowa ich analiza wykracza poza ramy niniejszego opracowania):

- art. 74v i 74w ustawy z 5.11.2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych²⁹,
- art. 105–111 ustawy z 22.07.2006 r. o spółdzielni europejskiej³⁰,
- art. 18 ustawy o spółdzielniach rolników³¹.

3. Przestępstwa z ustawy Prawo spółdzielcze – dane statystyczne

Ustawa Prawo spółdzielcze w części IIA penalizowała cztery typy przestępstw ujętych w art. 267a–267d. Ustawą z 9.06.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw³² z dniem 13.07.2011 r. uchylono przepis art. 267a pr. spółdz. przewidujący występki działania na szkodę spółdzielni. Z tego powodu dane statystyczne w odniesieniu do tego artykułu prezentowane są do 2011 r. włącznie. Analiza danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości o skazaniach osób dorosłych obejmuje lata 2008–2020. Takie ograniczenie czasowe związane jest z dostępnością danych o osądzeniach i skazaniach za występki z ustawy Prawo spółdzielcze.

Łączna liczba osądzeń z występków przewidzianych w ustawie Prawo spółdzielcze prowadzi do wniosku, że nie są one stosowane w praktyce nazbyt często. Liczba wszystkich osądzeń podczas 13 analizowanych lat wyniosła 183, a zatem średnio niewiele ponad 14 rocznie. Wśród osądzeń dominuje art. 267c pkt 1 pr. spółdz. przewidujący przestępstwo niepoddania spółdzielni lustracji (ponad 64% wszystkich). Kolejny według liczby osądzeń przepis z omawianej ustawy to art. 267c pkt 4 pr. spółdz., typizujący występki niezwołania walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli albo zebrań grup członkowskich poprzedzających zebranie przedstawicieli spółdzielni – niespełna 15% wszystkich osądzeń. Jako następny wskazać należy art. 267b pr. spółdz. – niezgłoszenie wniosku o upadłość (6% osądzeń). Pozostałe występki (z wyłączeniem uchylonego art. 267a pr. spółdz.) stanowią łącznie 15% osądzeń w analizowanym okresie (tabela 1).

Tabela 1. Osądzania z przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze

Rok	Podstawa osądzenia (przepisy pr. spółdz.)									Razem
	art. 267/a	art. 267/b	art. 267/c	art. 267c pkt 1	art. 267c pkt 2	art. 267c pkt 3	art. 267c pkt 4	art. 267d § 1	art. 267d § 2	
2008	3	1	–	3	–	–	6	–	–	13
2009	5	1	2	9	–	–	1	–	–	18

²⁹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 512 ze zm.

³⁰ Tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r. poz. 2043 ze zm.

³¹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 372 ze zm.

³² Dz.U. z 2011 r. Nr 133, poz. 767.

Rok	Podstawa osądzenia (przepisy pr. spółdz.)									Razem
	art. 267a	art. 267b	art. 267c	art. 267c pkt 1	art. 267c pkt 2	art. 267c pkt 3	art. 267c pkt 4	art. 267d § 1	art. 267d § 2	
2010	–	–	2	11	–	–	1	–	–	14
2011	2	3	–	11	1	1	–	1	–	19
2012	×	–	–	11	–	–	2	1	–	14
2013	×	2	–	5	–	–	2	–	–	9
2014	×	2	–	10	–	–	5	1	–	18
2015	×	1	1	11	–	–	2	–	1	16
2016	×	–	1	4	–	–	1	–	1	7
2017	×	1	–	11	–	–	4	–	–	16
2018	×	–	–	24	1	–	2	–	–	27
2019	×	–	–	5	1	–	1	–	–	7
2020	×	–	–	3	–	1	–	1	–	5
Razem	10	11	6	118	3	2	27	4	2	183

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Kategoria osążeń obejmuje zarówno skazania, jak i inne formy zakończenia postępowania sądowego. Ograniczając się wyłącznie do skazań prawomocnych, zauważyć można znacząco mniejszą liczbę przypadków – jedynie niespełna 1/3 osążeń to skazania. Wśród skazań większość stanowiły ponownie te z art. 267c pkt 1 pr. spółdz. (prawie 46% przypadków). Jako następne (według liczby skazań) wymienić trzeba przepisy: art. 267c pkt 4 i uchylony art. 267a pr. spółdz. – oba po niemal 18%. Warto odnotować brak skazań – w okresie analizowanych 13 lat – z art. 267c pr. spółdz. (tabela 2).

Tabela 2. Skazania z przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze

Rok	Podstawa skazania (przepisy pr. spółdz.)									Razem
	art. 267a	art. 267b	art. 267c	art. 267c pkt 1	art. 267c pkt 2	art. 267c pkt 3	art. 267c pkt 4	art. 267d § 1	art. 267d § 2	
2008	3	–	–	–	–	–	–	–	–	3
2009	5	1	–	7	–	–	–	–	–	13
2010	–	–	–	–	2	–	–	–	–	2
2011	2	–	–	6	1	–	–	–	–	9
2012	×	–	–	–	–	–	2	1	–	3
2013	×	2	–	–	–	–	1	–	–	3
2014	×	–	–	–	–	–	1	–	–	1

cd. tabeli 2

Rok	Podstawa skazania (przepisy pr. spółdz.)									Razem
	art. 267a	art. 267b	art. 267c	art. 267c pkt 1	art. 267c pkt 2	art. 267c pkt 3	art. 267c pkt 4	art. 267d § 1	art. 267d § 2	
2015	×	1	–	1	–	–	–	–	1	3
2016	×	–	–	2	–	–	1	–	–	3
2017	×	–	–	2	–	–	3	–	–	5
2018	×	–	–	6	1	–	2	–	–	9
2019	×	–	–	1	–	–	–	–	–	1
2020	×	–	–	1	–	1	–	–	–	2
Razem	10	4	0	26	4	1	10	1	1	57

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wśród 54 skazań w latach 2008–2020 ponad 81% przypadków to skazania na karę grzywny samoistnej. W 12% przypadków orzeczono karę pozbawienia wolności. Ponad 5,5% przypadków stanowiły środki karne orzekane samoistnie (świadczenia pieniężne orzeczone za skazania z art. 267a pr. spółdz. oraz naprawienie szkody z art. 267c pkt 1 pr. spółdz.). W 1 przypadku sąd odstąpił od wymierzenia kary (tabela 3).

Tabela 3. Kary i warunkowe umorzenie postępowania z ustawy Prawo spółdzielcze

Rok	Kary i warunkowe umorzenie postępowania					Razem
	grzywna samoistna	pozbawienie wolności	środki karne orzekane samoistnie	odstąpienie od wymierzenia kary	warunkowe umorzenie postępowania	
2008	–	–	3	–	10	13
2009	9	4	–	1	4	18
2010	2	–	–	–	12	14
2011	7	2	–	–	10	19
2012	3	–	–	–	11	14
2013	3	–	–	–	6	9
2014	1	–	–	–	17	18
2015	2	1	–	–	13	16
2016	3	–	–	–	4	7
2017	5	–	–	–	11	16
2018	9	–	–	–	18	27
2019	2	–	–	–	5	7
2020	2	–	–	–	3	5
Razem	48	7	3	1	124	183

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Występki typizowane w ustawie Prawo spółdzielcze zagrożone są karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą w żadnym przypadku 1 roku (art. 267b i 267d pr. spółdz.). Wyższą karą, bo do 5 lat pozbawienia wolności, zagrożone było przestępstwo działania na szkodę spółdzielni określone w art. 267a pr. spółdz. Natomiast art. 267c pr. spółdz. (niewykonanie obowiązków związanych z lustracją) w ogóle nie przewiduje tego rodzaju kary.

Jak wskazano w tabeli 4, na karę pozbawienia wolności skazano w okresie 2008–2020 tylko 7 osób, w tym: 1 osobę na 3 miesiące pozbawienia wolności, 2 osoby na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności, 1 osobę na 7 miesięcy pozbawienia wolności oraz 3 osoby na karę 1 roku pozbawienia wolności. Natomiast 5 z 6 orzeczonych kar pozbawienia wolności wyższych niż 3 miesiące zostało warunkowo zawieszonych na okres próby.

Należy zauważyć, że aż w 124 przypadkach (niemal 68% wszystkich osądzeń) postępowania wobec sprawców występów z ustawy Prawo spółdzielcze zostało warunkowo umorzone. Okres próby w przeważającej liczbie przypadków ustalono na 7–12 miesięcy (94% orzeczeń), w pozostałych zaś – 19–24 miesiące (6% orzeczeń). Interesujące jest, że pomimo możliwości ustalenia innych okresów próby w żadnym przypadku sądy nie skorzystały z tego prawa przez cały analizowany okres (tabela 4).

Tabela 4. Warunkowe umorzenie postępowania – okres próby

Rok	Okres próby		Razem
	7–12 mies.	19–24 mies.	
2008	10	–	10
2009	4	–	4
2010	12	–	12
2011	10	–	10
2012	9	2	11
2013	5	1	6
2014	17	–	17
2015	13	–	13
2016	4	–	4
2017	10	1	11
2018	15	3	18
2019	5	–	5
2020	3	–	3
Razem	117	7	124

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Grzywny orzekane samoistnie w przypadku skazań z ustawy Prawo spółdzielcze w ponad 70% mieściły się w przedziale 501–2000 zł. Tylko w przypadku 1 skazania orzeczono grzywnę przekraczającą kwotę 5000 zł (tabela 5).

Tabela 5. Grzywny z ustawy Prawo spółdzielcze (w zł)

Rok	Wysokość grzywny				
	do 500 zł	501–1000 zł	1001–2000 zł	2001–5000 zł	pow. 5000 zł
2008	–	–	–	–	–
2009	3	4	1	1	–
2010	–	2	–	–	–
2011	2	4	1	–	–
2012	–	–	3	–	–
2013	–	1	1	1	–
2014	–	1	–	–	–
2015	1	–	–	1	–
2016	–	2	1	–	–
2017	–	4	1	–	–
2018	2	1	4	1	1
2019	–	–	1	–	–
2020	–	1	1	–	–
Razem	8	20	14	4	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rozpatrując wiek osób skazanych na podstawie przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze, zauważyć należy, że żadna z nich nie była młodsza niż 30 lat. Ten fakt nie może dziwić, zważywszy na to, kto może być podmiotem występku z tej ustawy. Jasnym się staje, że osoby piastujące określone stanowiska we władzach spółdzielni nie będą osobami bardzo młodymi. Dominować tu będą raczej sprawcy starsi. Tak też wynika z danych zawartych w poniższej tabeli. Niemal 80% skazanych to osoby powyżej 45. roku życia (tabela 6).

Tabela 6. Wiek sprawców wszystkich typów przestępstw

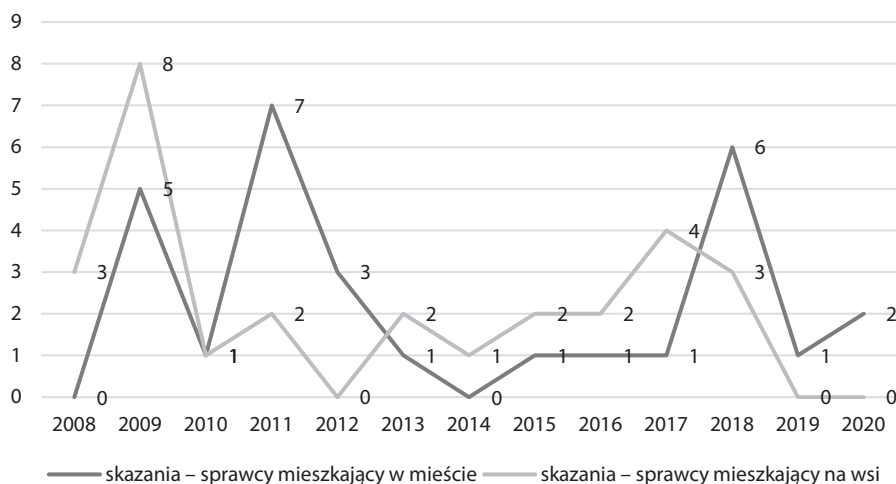
Rok	Wiek sprawców					
	30–34 lata	35–39 lat	40–44 lata	45–49 lat	50–59 lat	60 lat i więcej
2008	–	1	–	–	1	1
2009	–	1	–	4	5	3
2010	1	–	–	–	1	–
2011	1	2	1	2	1	2
2012	–	–	–	1	2	–
2013	–	–	1	1	1	–
2014	–	–	–	–	–	1
2015	–	–	–	1	2	–
2016	–	–	1	–	1	1

Rok	Wiek sprawców					
	30–34 lata	35–39 lat	40–44 lata	45–49 lat	50–59 lat	60 lat i więcej
2017	–	–	–	2	2	1
2018	–	1	1	1	5	1
2019	1	–	–	–	–	–
2020	–	–	–	–	1	1
Razem	3	5	4	12	22	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wydawać by się mogło, że większość skazanych na podstawie analizowanej ustawy będzie pochodzić z terenów miejskich. Tymczasem skazania te rozkładają się w łącznej liczbie niemal po równo pomiędzy miasta a wsie (29:28 przypadków). Wynikać to może z dużej popularności działalności spółdzielczej również na terenach wiejskich (wykres 1).

Wykres 1. Skazania z ustawy Prawo spółdzielcze według miejsca zamieszkania sprawcy

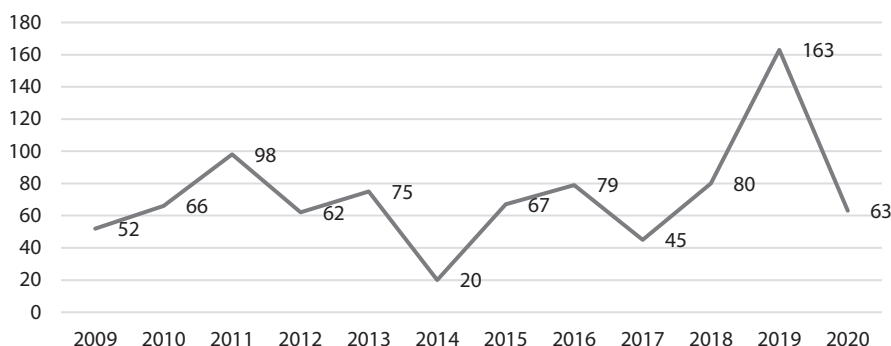

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Postępowania w sprawach o występki z ustawy Prawo spółdzielcze należą do postępowań skomplikowanych, wymagających pozyskania szeregu dokumentów, przesłuchania niejednokrotnie znacznej liczby świadków, pozyskania opinii biegłych. Dlatego też nie może dziwić stosunkowo długi okres prowadzenia tego rodzaju spraw – od chwili zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa do wydania prawomocnego wyroku w sprawie. Średni czas postępowań w sprawach spółdzielczych w poszczególnych latach³³ wahał się pomiędzy 20 miesięcy a aż 163 miesiące (wykres 2).

³³ Informacje o średnim czasie trwania postępowania dostępne są od 2009 r.

Wykres 2. Średni czas trwania postępowania w sprawach z ustawy Prawo spółdzielcze – od popełnienia przestępstwa do uprawomocnienia wyroku (w miesiącach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Jeżeli spojrzymy na poszczególne typy występków to stwierdzimy, że – w zależności od konkretnego przestępstwa – średnie czasy postępowania mogą się znacznie różnić. Zdecydowanie najdłużej prowadzone były postępowania w sprawach o występki z art. 267c pkt 1 pr. spółdz. (niepoddanie spółdzielni lustracji), bo 36–163 miesiące. W pozostałych przypadkach średnia wynosiła ok. 50 miesięcy.

4. Wyniki badania aktowego

4.1. Sprawy zakończone na etapie postępowania przygotowawczego

Do badania spraw zakończonych na etapie postępowania przygotowawczego pozyskano 40 spraw z lat 2015–2019 z terenu działania prokuratur rejonowych i okręgowych z całego kraju (28 spraw prowadzonych bezpośrednio przez jednostki prokuratury i 12 spraw prowadzonych przez jednostki Policji pod nadzorem prokuratury) wybranych według kwalifikacji przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze. Dla dalszej analizy najistotniejsze okazały się decyzje kończące postępowania w postaci bądź umorzenia postępowania przygotowawczego, bądź odmowy jego wszczęcia. W toku badania skupiono się przede wszystkim na przyczynach umorzeń / odmów wszczęcia oraz ich uzasadnieniach.

W analizowanych 40 postępowaniach rozpoznano 65 czynów skierowanych przeciwko prawidłowemu funkcjonowaniu spółdzielni. W zdecydowanej większości kwalifikacja prawna następowała na podstawie przepisów karnych ustawy Prawo spółdzielcze (45 kwalifikacji, co stanowi niemal 70% wszystkich czynów w badanych sprawach). Największa liczba postępowań prowadzona była w kierunku art. 267d § 1 pr. spółdz., tj. ogłoszenie nieprawdziwych danych albo przedstawienie ich organom spółdzielni, władzom państwowym, członkom spółdzielni lub lustratorowi przez członka organu spółdzielni albo likwidatora. Kwalifikacja taka wystąpiła aż w 23 czynach, co stanowi ponad połowę wszystkich analizowanych czynów z ustawy Prawo spółdzielcze. Kolejnymi pod względem liczby

czynów z tej ustawy są: art. 267c pkt 1 pr. spółdz. (niepoddanie spółdzielni lustracji wbrew przepisom ustawy przez członka zarządu spółdzielni albo lustratora) – 10 czynów; art. 267b pr. spółdz. (niezgłoszenie wniosku o upadłość spółdzielni przez członka zarządu spółdzielni albo likwidatora pomimo powstania warunków uzasadniających upadłość spółdzielni) – 9 czynów. W ramach badanych postępowań odnotowano ponadto 2 postępowania kwalifikowane jako art. 267c pr. spółdz. oraz 1 postępowanie prowadzone w kierunku art. 267c pkt 4 pr. spółdz. (niezwołanie walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli albo zebrań grup członkowskich poprzedzających zebranie przedstawicieli przez członka organu spółdzielni albo likwidatora wbrew przepisom ustawy).

Typowe opisy czynów z przywołanych wyżej kwalifikacji zawarte w analizowanych sprawach wyglądały następująco³⁴:

- „w okresie od ... – do ... pełniąc funkcję członka zarządu Spółdzielni (...), pomimo powstania warunków w postaci niewykonywania przez tę spółdzielnię własnych wymagalnych zobowiązań pieniężnych, uzasadniających wg art. 21 ust. 1 w zw. z art. 11 ust. 1 ustawy – prawo upadłościowe i naprawcze jej upadłość, nie zgłosił w sądzie wniosku o ogłoszenie upadłości tego podmiotu gospodarczego” (art. 267b pr. spółdz.);
- „niepoddanie lustracji Spółdzielni Mieszkaniowej wbrew przepisom ustawy przez członków organu spółdzielni” (art. 267c pkt 1 pr. spółdz.);
- „niezwołanie Walnego Zgromadzenia członków Spółdzielni Mieszkaniowej za rok (...) we wskazanym terminie” (art. 267c pkt 4 pr. spółdz.);
- „zaistniałe w okresie od ... do ... w ... ogłoszenie danych nieprawdziwych przez Zarząd Spółdzielni Mieszkaniowej, działając na szkodę członków spółdzielni” (art. 267d § 1 pr. spółdz.).

Kwalifikacje czynów według przepisów ustawy Prawo spółdzielcze to nie jedyne czyny zarzucane władzom spółdzielni albo ich likwidatorom. W szeregu przypadków zarzuty zawarte w zawiadomieniach o możliwości popełnienia przestępstwa dotyczyły przepisów Kodeksu karnego, ale również ustawy o rachunkowości³⁵.

Najczęściej w analizowanych sprawach (6 czynów) jako samodzielny czyn występowała kwalifikacja z art. 296 § 1 k.k. (nadużycie zaufania). Ponadto – w jednostkowych przypadkach – odnotowano kwalifikacje z: art. 276 k.k. (niszczenie, ukrycie dokumentu, którym nie ma się prawa rozporządzać), art. 284 § 1 k.k. (przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej albo prawa majątkowego), art. 297 § 1 k.k. (oszustwo finansowe), art. 300 § 2 k.k. (niezaspokojenie roszczeń wierzyciela w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego), art. 302 § 1 k.k. (faworyzowanie niektórych wierzycieli), art. 303 § 1 k.k. (nieprowadzenie albo prowadzenie dokumentacji podmiotu w sposób nierzetelny) oraz art. 77 pkt 1 i 2 ustawy o rachunkowości (nieprowadzenie ksiąg rachunkowych oraz niesporządzenie sprawozdania finansowego podmiotu).

³⁴ Dane dotyczące sygnatur postępowań, których fragmenty wykorzystano jako przykłady, oraz dane umożliwiające identyfikację zostały celowo zanonimizowane.

³⁵ Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.).

Przykładowe opisy czynów w przywołanych wyżej kwalifikacjach prezentują się następująco:

- „niedopełnienie ciężącego obowiązku dot. zajmowania się sprawami majątkowymi SM przez (...), poprzez nadużycie udzielonych uprawnień w następstwie czego spowodowane zostało bezpośrednie niebezpieczeństwo wyrządzenia znacznej szkody majątkowej” (art. 296 § 1 k.k.);
- „wyrządzenie Spółdzielni Mieszkaniowej szkody majątkowej poprzez wypłatę nienależnych wynagrodzeń członkom organów tej spółdzielni” (art. 297 § 1 k.k.);
- „przywłaszczenie środków (publicznych – dop. K.B.) poprzez ich przekazanie na rachunek bieżący Spółdzielni” (art. 284 § 1 k.k.);
- „mające miejsce w okresie od ... do r. w ... działanie w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru w celu nierzetelnego podawania danych w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym dotyczących spółdzielni mieszkaniowej poprzez nierzetelne księgowanie szeregu pozycji w bilansie spółdzielni” (art. 77 pkt 1 i 2 ustawy o rachunkowości);
- „ukrycie lub usunięcie dokumentów w postaci umowy z dnia ... dot. sprzedaży działki należącej do Spółdzielni przez osobę, która nie ma prawa nimi rozporządzać” (art. 276 k.k.);
- „udaremnienie w latach (...) wykonania nakazu zapłaty zasądzającego obowiązek zapłaty kwoty (...) zł wraz z ustawowymi odsetkami poprzez zbycie składników majątku zagrożonych zajęciem należących do Spółdzielni znajdującej się w stanie grożącej upadłości, czym udaremniono zaspokojenie wierzyciela” (art. 300 § 2 k.k.);
- „udaremnienie w latach (...) zaspokojenia wierzytelności spółki (...) w kwocie (...) zł przez Zarząd Spółdzielni Mieszkaniowej poprzez zaspokojenie roszczeń tylko niektórych wierzycieli” (art. 302 § 1 k.k.);
- „wyrządzenie w latach (...) znacznej szkody majątkowej Spółdzielni Mieszkaniowej przez działających w krótkich odstępach czasu, z góry powziętym zamiarem członków Zarządu poprzez prowadzenie w sposób nierzetelny dokumentacji działalności gospodarczej” (art. 303 § 1 k.k.).

Ponadto w kilku sprawach analizowane zachowania wyczerpywały dyspozycję więcej niż jednego przepisu:

- art. 284 § 2 w zw. z art. 294 § 1 w zb. z art. 296 § 1, 2, 3 w zw. z art. 11 § 2 k.k.;
- art. 267d § 1 w zb. z art. 58 pr. spółdz.;
- art. 284 § 2 w zw. z art. 294 § 1 w zw. z art. 12 k.k.;
- art. 286 § 1 w zw. z art. 294 § 1 i art. 297 § 1 k.k.;
- art. 296 § 1 k.k. w zb. z art. 267c pkt 1 i 4 pr. spółdz.

Konstrukcja występów z ustawy Prawo spółdzielcze (oraz niektórych analizowanych przestępstw z Kodeksu karnego oraz ustawy o rachunkowości) powoduje, że mają one charakter indywidualny. Popełnić je może tylko osoba posiadająca określoną cechę podmiotu (członek zarządu spółdzielni, członek organu spółdzielni albo likwidator spółdzielni). Nie może zatem dziwić, że zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa kierowane były w zdecydowanej większości przypadków (ponad 70%) przez członków spółdzielni, których dotyczyły zarzuty.

W odniesieniu do niepoddania spółdzielni lustracji albo w ogóle, albo w przewidzianym ustawą terminie (raz na 3 lata, a w okresie pozostawania w stanie likwidacji – corocznie; art. 91 § 1 pr. spółdz.³⁶) zawiadomienia składały również podmioty zobowiązane do nadzoru nad funkcjonowaniem spółdzielni: Krajowa Rada Spółdzielcza oraz właściwy minister (Minister Infrastruktury i Rozwoju / Minister Infrastruktury i Budownictwa). Ponadto w 1 przypadku zawiadomienie pochodziło od naczelnika urzędu skarbowego, w 5 przypadkach postępowanie prowadzono w następstwie czynności własnych Policji, a wobec 3 czynów postępowanie wszczęto w następstwie wyłączenia materiałów z innego postępowania.

Na 65 analizowanych (w 40 postępowaniach) czynów w stosunku do 23 (35%) odmówiono wszczęcia postępowania. W pozostałych przypadkach postępowanie przygotowawcze zostało umorzone. Jako podstawy dla odmowy/umorzenia postępowania przyjmowano:

- art. 17 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania karnego³⁷ („czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia”) – wobec 11 czynów;
- art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. („czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa”) – wobec 40 czynów;
- art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. („społeczna szkodliwość czynu jest znikoma”) – wobec 3 czynów;
- art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. („nastąpiło przedawnienie karalności”) – wobec 1 czynu;
- art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. („postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone albo wcześniej wszczęte toczy się”) – wobec 3 czynów;
- art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k. („zachodzi inna okoliczność wyłączająca ściganie”) – wobec 3 czynów;
- art. 322 k.p.k. („postępowanie nie dostarczyło podstaw do wniesienia aktu oskarżenia”) – wobec 3 czynów.

Merytoryczne uzasadnienia podstaw umorzeń bądź odmów wszczęcia postępowania formułowane były po przeprowadzeniu, niejednokrotnie kilkumiesięcznego, postępowania, w którym opierano się na szeregu dowodów rzeczowych (głównie dokumentów spółdzielni), jak i osobowych (przesłuchania świadków, w tym członków organów spółdzielni). Decyzje kończące postępowania były zasadne, o czym świadczyć może fakt, że jedynie w niespełna 22% przypadków wniesiono zażalenie na postanowienie, a jedynie w 1 sprawie zostało ono uwzględnione.

Rozpatrując poszczególne przypadki, wskazać należy, że wszczęcie niektórych postępowań oparte było na subiektywnych odczuciach lub przekonaniach członków spółdzielni, iż w konkretnej sytuacji doszło do złamania przepisów prawa. Przeprowadzone w sprawach czynności wykazywały, że postępowania pozbawione

³⁶ „W spółdzielniach mieszkaniowych w okresie budowania przez nie budynków mieszkalnych i rozliczania kosztów budowy tych budynków, a także w spółdzielniach w stanie likwidacji, lustrację przeprowadza się corocznie” (art. 91 § 1¹ pr. spółdz.).

³⁷ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2025 r. poz. 46) – dalej k.p.k.

były podstaw, gdyż żaden z przepisów, w szczególności Prawa spółdzielczego, nie statuuje obowiązków, co do których złożone zostało zawiadomienie. Wymienić tu można np. potwierdzenie przez członków zarządu spółdzielni, czy pełnomocnicy głosują zgodnie z wolą swoich mocodawców, albo – w tym zakresie – brak jest obowiązku prawnego przedstawiania informacji członkom spółdzielni.

„W art. 267d par. 1 ustawy pr. spółdz. stypizowane zostało przestępstwo polegające na ogłoszeniu nieprawdziwych danych albo przedstawieniu takich danych organom spółki, władzom państwowym, członkom spółdzielni lub lustratorowi. «Przedstawianie» w rozumieniu omawianego przepisu karnego to przekazywanie określonych danych wskazanemu w tym przepisie podmiotowi. W ocenie prowadzącego postępowanie, we wskazanych przez zawiadamiającego sytuacjach, nie było podstaw do wszczęcia dochodzenia” (przykład 1).

„Uwzględniając powyższe ustalenia, stwierdzić należy, iż brak jest podstaw do przyjęcia, by którakolwiek z osób, pod adresem której skarżący formułuje zarzuty, wyczerpała swoim zachowaniem znamiona występkę określonego w art. 267d § 1 ustawy Prawo spółdzielcze polegającego na przedstawieniu nieprawdziwych danych władzom państwowym.

Dane nieprawdziwe, w rozumieniu komentowanego przepisu, to dane niezajdujące odzwierciedlenia w rzeczywistości, względnie wytworzone na podstawie fałszywych kryteriów. W rozpatrywanym przypadku, osoby wchodzące w skład Zarządu Spółdzielni (...), nie przedstawiały władzom państwowym żadnych nieprawdziwych informacji czy danych w rozumieniu komentowanego przepisu. Realizując obowiązek wynikający z art. 93a ustawy Prawo spółdzielcze, udzielali żądanych przez Departament Mieszkalnictwa informacji m.in. w zakresie sposobu określenia powierzchni użytkowej lokali przy ul. (...), przyjętych do tego celu kryteriów. (...) Nie można zatem wykluczyć, czego zresztą nie kwestionują członkowie Zarządu Spółdzielni, iż obecnie wykonane pomiary mogą się różnić od powierzchni przydziałów, co bynajmniej nie przesądza o tym, iż członkowie Zarządu, udzielając władzom państwowym informacji w powyższym zakresie, podawali nieprawdziwe dane. Kwestionowanie przez zawiadamiającego sposobu wyliczenia powierzchni użytkowej lokali dokonanego przez Spółdzielnię nie jest wystarczające, by uznać, iż przekazywane przez Spółdzielnię dane w tym zakresie są nieprawdziwe w rozumieniu cytowanego wyżej przepisu. (...) Nawet gdyby przyjąć, iż powierzchnie rzeczonych lokali winny zostać obliczone w oparciu o inne kryteria aniżeli zastosowane, to nie sposób byłoby automatycznie uznać, iż doszło do wyczerpania znamion jakiegokolwiek czynu zabronionego” (przykład 2).

Warto również zauważyć, że w zawiadomieniach kwestionowano prawidłowość podawania określonych informacji do wiadomości członków spółdzielni, co według zawiadamiających miało doprowadzić do nieprawidłowości w jej działaniach, a tym samym rodziło odpowiedzialność karną członków zarządu.

„Osobnego odniesienia wymaga prawnokarna ocena przedstawienia nieprawdziwych informacji w komunikacie z (...) oraz z (...). Karnoprawną ocenę tych informacji należy poprzedzić wykładnią art. 267d § 1 ustawy Prawo spółdzielcze.

Zgodnie z art. 267d § 1 ustawy Prawo spółdzielcze «Kto, będąc członkiem organu spółdzielni albo likwidatorem, ogłasza dane nieprawdziwe albo przedstawia je organom spółdzielni, władzom państwowym, członkom spółdzielni lub lustratorowi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2». *Prima facie*, karalne jest ogłoszenie albo przedstawienie jakichkolwiek nieprawdziwych danych w stosunku do wymienionych w przepisie podmiotów. Przedmiotowe ujęcie jest niedopuszczalne jednak w świetle zasady *nullum crimen sine scripta*, a także nie jest możliwa typizacja czynu zabronionego, która zakłada brak zagrożenia dla dobra prawnego. Jak podnosi się w judykaturze, gdy nie dochodzi do naruszenia dobra prawnego albo do jego zagrożenia, wówczas nie są realizowane wszystkie znamiona wchodzące w skład struktury przestępstwa, co oznacza sytuację określoną w art. 17 § 1 pkt 2 *in princ.* k.p.k. (por. uzasadnienie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2009 r. IV KK 459/08, LEX). (...) Konieczne jest zatem dookreślenie zakresu danych, jakie mogą być ogłoszone albo przedstawione jako nieprawdziwe. (...)

Mając na uwadze powyższe, należy uznać, że dokonując wykładni art. 267d § 1 ustawy Prawo spółdzielcze, należy kierować się *per analogiam* poglądami doktryny i judykatury formułowanymi na gruncie art. 587 ksh. W tym kontekście należy wskazać, że przez ogłoszenie danych należy rozumieć czynności polegające na podawaniu określonych informacji dotyczących spółdzielni do publicznej wiadomości, a także powiadomien ogółu oraz obwieszczenie danych w sposób przewidziany przez przepisy prawa (T. Cudny, *Komentarz do art. 267d § 1 ustawy Prawo spółdzielcze*, Legalis). Odnosząc się do podstaw i zakresu obowiązku ogłaszania danych o spółdzielni, wskazać należy, że podstawowy katalog danych podlegających ogłoszeniu określa przepis art. 38 KrRejSU, zawierający wyliczenie danych podlegających wpisowi do rejestru przedsiębiorców KRS, natomiast zgodnie z treścią art. 13 § 1 KrRejSU – ogłoszeniu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Przenosząc powyższe na grunt sprawy, należy uznać, że informacje wskazane w zawiadomieniu z 16 marca 2018 r. nie są przedmiotem wpisów i ogłoszeń zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, w szczególności ustawą o KRS. Informacje te zwane przez zawiadamiającego «komunikatami» nie obejmowały zakresem danych wymaganych do ogłoszenia przepisami prawa (podlegających wpisowi czy publikacji). Informacje te dotyczą bowiem: (1) zapewnienia o możliwości spłaty długów (informacja z ...), (2) informacji z (...) o stanie spłaty zadłużenia.

Zamieszczenie powyższych komunikatów w budynkach stanowiących zasoby mieszkaniowe Spółdzielni nie wyczerpuje także znamienia przedstawienia nieprawdziwych danych członkom spółdzielni, ponieważ nie dotyczą danych przewidzianych przez przepisy prawa. Dane te muszą być wymagane, co do zakresu i formy, przepisami prawa, np. art. 89 ustawy Prawo spółdzielcze. Innymi słowy, przedstawienie fałszywych danych musi dotyczyć danych, co do których przepis prawa statuuje prawo podmiotowe członka lub członków spółdzielni do ich uzyskania/przekazania, np. prawo do informacji z art. 38 § 1 pkt 2 ustawy Prawo spółdzielcze, art. 93 § 2 ustawy Prawo spółdzielcze. Wynika to z indywidualnego przedmiotu ochrony, którym jest interes uprawnionych podmiotów, sprowadzający się do prawa do uzyskiwania

rzetelnych, zgodnych z prawdą informacji na temat funkcjonowania spółdzielni (por. J. Giezek, P. Kardas, *Komentarz do art. 587 ksh*, Legalis, Nb 7)" (przykład 3).

W niektórych zawiadomieniach zarzucano członkom zarządów spółdzielni działania na ich niekorzyść poprzez nieprawidłowe prowadzenie ksiąg rachunkowych, a w konsekwencji występowanie błędów w sprawozdaniach rocznych i bilansie spółdzielni. W takich przypadkach w toku postępowania powoływani byli biegli, którzy dokonywali oceny prawidłowości sprawozdań i bilansu, lecz nie potwierdzali przedstawianych zarzutów. W 1 sytuacji uznano, że wykazane uchybienia są na tyle nieistotne, iż naruszenia nakazu prowadzenia ksiąg rachunkowych charakteryzują się znikomym stopniem społecznej szkodliwości.

„Przedmiotem ogłoszenia lub przedstawienia na gruncie art. 267d Prawa spółdzielczego są dane nieprawdziwe, tj. zawierające informacje niezgodne ze stanem faktycznym, niepełne, pomijające pewne informacje oraz zawierające oceny ustawowych informacji, które są fałszywe lub odbiegają od przyjmowanego w danej sferze prowadzenia spraw spółdzielni standardu, tj. chodzi o dane stworzone w oparciu o błędne kryteria. Już z tego wynika, że przedmiotem czynności wykonawczej na podstawie ww. przepisu mogą być również informacje wprowadzające odbiorcę w błąd, aczkolwiek przedstawione nieprawdziwe dane nie muszą wywołać u ich adresatów błędnego wyobrażenia, np. o kondycji finansowej spółdzielni, której dotyczą. Nieprawdziwość danych może być konsekwencją fałszerstwa materialnego, tj. podrobienia lub przerobienia autentycznego dokumentu, bądź fałszerstwa intelektualnego, tj. zawarcia w dokumencie autentycznym danych nieprawdziwych (nierzetelnych). W jednym i drugim przypadku ponoszący odpowiedzialność na podstawie art. 267d Prawa spółdzielczego nie musi samodzielnie dokonać fałszerstwa.

Przepis art. 267d Prawa spółdzielczego obejmuje zatem karalnością na przykład przedstawienie członkom spółdzielni nieprawdziwego bilansu, zawierającego bądź nieprawdziwe fakty, bądź fałszywą ocenę poszczególnych przedmiotów majątkowych w nim wyszczególnionych. W sytuacji gdy pewne prawa majątkowe oszacowano w sposób jaskrawo odbiegający od ich prawdopodobnej wartości, zachodzi podawanie przez zarząd spółdzielni nieprawdziwych danych o inwestycjach, kosztach remontu czy wywozie odpadów.

W ocenie prowadzącego postępowanie zachowanie wskazanej w zawiadomieniu osoby nie wyczerpuje ustawowych znamion występkę określonego w art. 267d § 1 Prawa spółdzielczego czy innych spenalizowanych na gruncie Kodeksu Karnego. Rozpytana w niniejszej sprawie osoba nie potwierdziła zarzutów stawianych przez zawiadamiającego oraz przedłożyła dokumenty, które przeczą stawianym przez niego tezom. Również uzyskane w toku postępowania dokumenty nie stanowią potwierdzenia stawianych przez zawiadamiających zarzutów" (przykład 4).

Znaczna część zawiadomień dotyczyła nieprzeprowadzenia przez spółdzielnie (przede wszystkim spółdzielnie mieszkaniowe) przewidzianej w art. 91 pr. spółdz. lustracji. Zawiadamiający wskazywali na brak przeprowadzenia lustracji w ogóle albo w przewidzianym przepisami terminie. Postępowania w tych przypadkach uwiarydowiły, że przyczyny braku przeprowadzenia lustracji spółdzielni okazały się

w większości niezależne od członków zarządu, na których to spoczywał obowiązek jej zorganizowania. Podstawowym czynnikiem była bardzo zła sytuacja finansowa spółdzielni, a co za tym idzie – brak środków na pokrycie kosztów przeprowadzenia lustracji. Zły stan finansów spółdzielni albo wynikał z przyczyn od niej niezależnych (znaczny wzrost wysokości odsetek od kredytów zaciągniętych przez spółdzielnię), albo był spowodowany zaległościami czynszowymi ze strony członków spółdzielni (zaległości tych nie udało się odzyskać). W niektórych sprawach brak przeprowadzenia lustracji stanowił konsekwencję licznych i częstych zmian personalnych w składzie organów spółdzielni – kolejni członkowie zarządu nie mieli świadomości, że ciąży na nich obowiązek poddania spółdzielni lustracji.

„Niepoddanie spółdzielni lustracji nie było celowe, a wynikało z nieświadomości (Zarządu – dop. K.B.) o istniejącym obowiązku. Ponadto spółdzielnia nie posiadała odpowiednich środków finansowych na pokrycie kosztów lustracji, a nie przewidziała tych kosztów w planach ekonomiczno-finansowych. Natomiast organami spółdzielni jest m.in. walne zgromadzenie, tj. zebranie członków spółdzielni. Według zeznań członków Zarządu i Rady Nadzorczej nikt z członów spółdzielni podczas Walnego Zgromadzenia nie wnosił o przeprowadzenie lustracji, co potwierdziła lustrator, która prowadziła lustrację w spółdzielni” (przykład 5).

Członkom zarządu spółdzielni zarzucano ponadto niezwołanie w terminie walnego zgromadzenia członków. Zarzut opierano na faktycznym nieprzeprowadzeniu zgromadzenia pomimo formalnego jego zwołania. Postępowanie nie potwierdziło zarzutów i wskazało, że działania zarządu zmierzały nie tylko do zorganizowania, ale przede wszystkim odbycia walnego zgromadzenia, jednak czynniki niezależne od nich oraz zmiany prawne doprowadziły do powstania opóźnienia. W tej sytuacji nie było podstaw do przypisania któremukolwiek z członków zarządu spółdzielni umyślności.

„Podejrzewani nie mieli zamiaru (nawet ewentualnego) popełnienia czynu zabronionego. Brak faktycznego odbycia walnego zgromadzenia w pierwotnym terminie był spowodowany przyczynami technicznymi (brak odpowiednio dużej Sali), a następnie przyczynami prawnymi (wejście w życie dnia 9.09.2017 r. nowelizacji ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych w zakresie przepisów o członkostwie w spółdzielni, zwiększającą krąg podmiotów będących członkami spółdzielni – dop. K.B.). Nadmienić należy, iż po przezwyciężeniu obu tych przeszkód, walne zgromadzenie zostało zwołane i faktycznie się odbyło. Zatem brak jest podstaw do przypisania komukolwiek z członków organu SM realizacji znamion podmiotowych przestępstwa” (przykład 6).

Istotna liczba postępowań dotyczyła niezgłoszenia upadłości spółdzielni pomimo formalnych przesłanek do jej ogłoszenia. Zgodnie z ustawą Prawo upadłościowe³⁸ przesłanką do ogłoszenia upadłości dłużnika jest zaistnienie stanu jego niewypłacalności, tzn. jeżeli dłużnik utracił zdolność do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych przez okres przekraczający 3 miesiące, natomiast w odniesieniu do dłużnika będącego osobą prawną albo jednostką organizacyjną

³⁸ Ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 794 ze zm.).

nieposiadającą osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – jeżeli jego zobowiązania pieniężne przekraczają wartość jego majątku, a stan ten utrzymuje się przez okres przekraczający 24 miesiące (art. 10 i 11 tej ustawy). Przeprowadzane w toku postępowania przygotowawczego czynności nie potwierdzały zaistnienia przesłanek dla stwierdzenia niewypłacalności. Należy ponadto zauważyć, że do kompetencji zarządu spółdzielni należy jedynie przedstawienie wniosku o ogłoszenie upadłości, jednak decyzja o postawieniu spółdzielni w stan upadłości – zgodnie z treścią art. 38 pr. spółdz. – należy do wyłącznej właściwości walnego zgromadzenia. Walne zgromadzenie może podjąć decyzję o dalszym istnieniu spółdzielni pomimo istnienia przesłanek do jej likwidacji (art. 130 pr. spółdz.). Dlatego też te z zawiadomień, które kierowały zarzuty bezpośrednio przeciwko władzom spółdzielni, nie mogły zostać ocenione jako zasadne. Pamiętać również należy o tym, że przeprowadzenie postępowania upadłościowego jest odpłatne i możliwe wtedy, gdy majątek spółdzielni wystarcza na pokrycie jego kosztów.

„W świetle zgromadzonego w niniejszej sprawie materiału dowodowego niezbędną jest także ocena zachowań członków zarządu Spółdzielni (...) pod kątem art. 267b ustawy z dnia 16 września 1982 roku Prawo spółdzielcze, to jest określenie, czy zaniechali oni złożenia wniosku o upadłość spółdzielni pomimo powstania warunków uzasadniających upadłość.

Zgodnie z art. 10 ustawy z dnia 28 lutego 2003 roku Prawo upadłościowe, upadłość ogłasza się w stosunku do dłużnika, który stał się niewypłacalny. Z kolei z art. 12 tej ustawy wynika, iż dłużnik jest niewypłacalny, jeżeli utracił zdolność do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych, a dłużnik będący osobą prawną albo jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, jest niewypłacalny także wtedy, gdy jego zobowiązania pieniężne przekraczają wartość jego majątku, a stan ten utrzymuje się przez okres przekraczający dwadzieścia cztery miesiące.

Ze sprawozdań finansowych Spółdzielni za lata (...) i zeznań świadków – zwłaszcza byłego księgowego Spółdzielni (...) – wynika, iż w okresach tych nie stwierdzono przesłanek do wystąpienia o ogłoszenie upadłości. Na konieczność wystąpienia z takim wnioskiem długo nie wskazywali też powoływani biegli rewidenci. Sytuacja ekonomiczna Spółdzielni pogarszała się, jednak nie obowiązywało to jeszcze do złożenia powyższego wniosku, albowiem wahania sytuacji finansowej uczestników obrotu gospodarczego są normalnym zjawiskiem w warunkach gospodarki rynkowej. Pierwsza informacja wskazująca na duże prawdopodobieństwo zaistnienia podstaw do złożenia wniosku o upadłość Spółdzielni pojawiła się w raporcie z audytu ksiąg rachunkowych Spółdzielni za rok obrotowy (...), który sporządzony został w dniu (kolejnego roku – dop. K.B.). W tej sytuacji Walne Zgromadzenie Członków Spółdzielni niezwłocznie, w dniu (...), podjęło uchwałę upoważniającą zarząd do złożenia wniosku o upadłość. Wniosek o ogłoszenie upadłości złożony został równie niezwłocznie – w dniu (...) roku. W takich okolicznościach wskazać należy, iż brak jest podstaw, by uznać, że przed końcem (poprzedniego – dop. K.B.) roku obiektywnie zostały spełnione przesłanki ogłoszenia upadłości Spółdzielni (...).

Odnosnie okresu późniejszego – od 1 stycznia (kolejnego – dop. K.B.) roku – członkowie władz Spółdzielni (...), aż do sporządzenia raportu biegłych rewidentów z dnia (...) roku, nie mieli jednoznacznych podstaw, by uznać, że zostały spełnione przesłanki do wystąpienia o ogłoszenie upadłości. Nie sposób zatem przyjąć, że członkowie władz Spółdzielni przed (...) roku byli świadomi wysokiego ryzyka bankructwa, zaś bez świadomości takiego stanu rzeczy nie jest możliwe przypisanie umyślnego – a tylko takie jest penalizowane – zaniechania obowiązku zgłoszenia wniosku o upadłość. Jak z powyższego wynika, znamiona typu czynu zabronionego z art. 267b ustawy z dnia 16 września 1982 roku Prawo spółdzielcze nie zostały zrealizowane. Wobec powyższego, należało umorzyć śledztwo” (przykład 7).

Wobec 19 czynów w 9 sprawach wniesiono zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia albo umorzeniu postępowania, z czego w 8 postępowaniach (17 czynów) sąd utrzymał w mocy postanowienie o odmowie wszczęcia / umorzeniu postępowania, natomiast w 1 sprawie (2 pozostałe czyny) zażalenie uwzględnił, wskazując, że postępowaniem nie objęto wszystkich ujawnionych okoliczności sprawy.

Analiza postępowań przygotowawczych zakończonych wydaniem postanowienia o ich umorzeniu albo decyzją o odmowie wszczęcia postępowania pokazała, że prawie we wszystkich przypadkach (poza jednym) decyzje były zasadne, a przeprowadzone w toku postępowania czynności w sposób wyczerpujący wyjaśniały okoliczności sprawy i odnosiły się do zarzutów podnoszonych w składanych do organów ścigania zawiadomieniach.

4.2. Sprawy zakończone na etapie postępowania sądowego

Przedmiotem badania uczyniono akta postępowań sądowych, w których w okresie od 1.01.2015 r. do 31.12.2019 r. zapadł prawomocny wyrok w sprawach o:

- czyny zabronione z art. 267b, 267c, 267d § 1–2 pr. spółdz.;
- czyn zabroniony z art. 27³ u.s.m.

U podstaw decyzji o takim ukształtowaniu doboru materiału aktowego legły ustalenia poczynione na gruncie statystyki czynów osądzonych. Otóż, jak wskazano już we wprowadzeniu do niniejszego opracowania, z dostępnych danych statystycznych wynika, że przypadki osądzeń (w wielkościach statystycznie istotnych) dotyczyły głównie typów czynów określonych w Prawie spółdzielczym, a w mniejszym stopniu – wykroczeń z ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. W związku z tym zdecydowano o zawężeniu doboru próby właśnie do tych dwóch źródeł normatywnych.

Biorąc pod uwagę powyższe zastrzeżenie, zwrócono się do prezesów wszystkich sądów okręgowych z prośbą o udostępnienie relewantnych akt postępowań karnych z podległych im sądów okręgowych oraz przynależnych do okręgu sądów rejonowych. W odpowiedzi uzyskano akta 46 postępowań karnych prowadzonych przez sądy rejonowe oraz dodatkowo akta 14 postępowań kontynuowanych przez sądy okręgowe jako sądy odwoławcze od wyroków sądów I instancji. Z dostępnego materiału aktowego wyodrębniono 123 czyny, pierwotnie zakwalifikowane z art. 267b, 267c, 267d § 1–2 pr. spółdz. oraz art. 27³ u.s.m., które stały się następnie przedmiotem analizy.

Ocenie poddano ewolucję kwalifikacji prawnych, formułowanych na różnych etapach prowadzonego postępowania. Biorąc za punkt wyjścia dwa kluczowe momenty charakterystyczne dla chronologii prowadzonego postępowania karnego (istotne ze względu na dokonanie prawnej oceny zdarzenia), czyli wniesienie aktu oskarżenia, będące swoistym podsumowaniem prowadzonego postępowania przygotowawczego, oraz wydanie ostatecznego (prawomocnego) wyroku w sprawie, dokonano ustaleń w zakresie kwalifikacji prawnych czynów przyjmowanych przez organy prowadzące postępowanie karne. Następnie zestawiono kwalifikacje przyjmowane na etapie postępowania przygotowawczego z kwalifikacjami przyjętymi w prawomocnych wyrokach sądów w celu ustalenia, na ile prawna ocena zdarzenia sformułowana w aktach oskarżenia była następnie podtrzymywana przez składy orzekające. Patrząc z perspektywy prawomocnego wyroku, jaki zapadł w sprawie, interesująca była także procesowa weryfikacja intuicji prawnej podmiotów składających doniesienie o możliwości popełnienia przestępstwa w analizowanych przypadkach.

Ustalono, że źródłem informacji o zarzucanym czynie było najczęściej doniesienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa pochodzące od szeregowych członków spółdzielni (63 przypadki, co stanowi 51% ogółu) albo ministra właściwego do spraw budownictwa, planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa, który w wyniku realizacji prawa żądania informacji, danych i dokumentów dotyczących organizacji i działalności spółdzielni mieszkaniowych, niezbędnych do dokonywania oceny zgodności z prawem i gospodarności działalności spółdzielni z art. 93a pr. spółdz., powziął wątpliwości co do legalności działań organów spółdzielni (15 przypadków, co stanowi ponad 12%). Stosunkowo często decyzja o wszczęciu postępowania przygotowawczego wynikała z informacji własnych Policji pozyskanych w toku czynności dochodzeniowo-śledczych realizowanych w innych sprawach (13 przypadków, co stanowi ponad 10%). Szczegółowa lista podmiotów, których aktywność doprowadziła do wszczęcia postępowania karnego, to³⁹:

- zawiadomienie złożone przez szeregowych członków spółdzielni – 63 przypadki;
- zawiadomienie złożone przez ministra właściwego do spraw budownictwa, planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa – 15 przypadków;
- informacje własne Policji – 13 przypadków;
- pracownicy spółdzielni – 12 przypadków;
- nowy skład osobowy organów spółdzielni (zarządu, rady nadzorczej) – 11 przypadków;
- zarząd spółdzielni (prezes, wiceprezes, członek zarządu) – 8 przypadków;
- osoby ubiegające się o członkostwo w spółdzielni mieszkaniowej, które dokonały nakładów finansowych na budowę domu jednorodzinnego i pozostają w sporze cywilnym z zarządem spółdzielni – 5 przypadków;

³⁹ Łączna liczba przypadków składających się na kategorię źródeł, które przyczyniły się do wszczęcia postępowania, przekracza 123 czyny objęte badaniem, gdyż w niektórych postępowaniach doniesienie o możliwości popełnienia przestępstwa pochodziło z dwóch niezależnych źródeł, np. pracowników i członków spółdzielni.

- wójt gminy, której dotyczyło przestępstwo popełnione na szkodę gminy – 2 przypadki;
- prezes zarządu spółki z o.o. będącej wierzycielem upadającej spółdzielni – 1 przypadek.

Z analizy materiałów aktowych wynika następujący obraz kwalifikacji prawnych przyjmowanych na koniec postępowania przygotowawczego. Najliczniejszą grupę stanowiły kwalifikacje z art. 267c pkt 1 pr. spółdz. dotyczące niepoddania spółdzielni lustracji wbrew przepisom ustawy (57 czynów, co stanowi ponad 46% wszystkich przypadków objętych badaniem). Na drugim miejscu co do częstości występowania znalazły się czyny z art. 27³ u.s.m. obejmujące zasadniczo pierwszy człon wskazanego typu, tj. nieudostępnienie członkowi spółdzielni mieszkaniowej odpisów albo kopii dokumentów, o których mowa w art. 8¹ u.s.m. (25 czynów, co stanowi ponad 20% przypadków objętych badaniem)⁴⁰. Zaraz za tą grupą znalazły się kwalifikacje z art. 267c pkt 4 pr. spółdz., dotyczące przypadków niezwołania wbrew przepisom ustawy walnego zgromadzenia⁴¹ (23 czyny, stanowiące blisko 19% badanego materiału). Dalej w kolejności znalazły się przypadki ścigania przedstawienia danych nieprawdziwych (art. 267d § 1 i 2 pr. spółdz.), na które złożyło się łącznie 10 czynów (w tym 1 nieumyślny z § 2), stanowiące ponad 8% badanych przypadków. Najrzadziej w materiale aktowym reprezentowane były przypadki ścigania niezgłoszenia wniosku o upadłość spółdzielni (art. 267b pr. spółdz.). Było ich 9, co stanowi ponad 7% ogółu. W zebranych materiałach aktowych nie odnotowano natomiast ani jednego przypadku ścigania występku z art. 267c pkt 2 pr. spółdz. (utrudnianie czynności lustratora), art. 267c pkt 3 pr. spółdz. (nieudostępnienie protokołu lustracji), art. 267c pkt 5 pr. spółdz. (nieprzygotowanie w terminie dokumentów dotyczących podziału spółdzielni).

Szczegółowy obraz kwalifikacji prawnych czynów odnotowanych w decyzjach procesowych kończących postępowanie przygotowawcze (akt oskarżenia, wnioski o ukaranie, wniosek prokuratora o warunkowe umorzenie postępowania, wniosek prokuratora w trybie art. 335 § 1 k.p.k.) prezentuje się następująco:

- art. 267b pr. spółdz. – 7 czynów;
- art. 267c pr. spółdz.
 - pkt 1 – 57 czynów;
 - pkt 2 – 0 przypadków;
 - pkt 3 – 0 przypadków;
 - pkt 4 – 23 czyny (w tym 3-krotnie w zw. z art. 12 k.k.);
 - pkt 5 – 0 przypadków;
- art. 267c pkt 3 i 4 pr. spółdz. w zw. z art. 11 § 2 k.k. – 1 czyn;
- art. 267d § 1 pr. spółdz. – 9 czynów;

⁴⁰ Nie odnotowano natomiast przypadków, w których na podstawie wykroczenia z art. 27³ u.s.m. ścigane byłoby nierozliczenie kosztów budowy lokalu w terminach, o których mowa w art. 10 ust. 3 albo art. 18 ust. 4 u.s.m.

⁴¹ Nie odnotowano przypadków ścigania na podstawie art. 267c pkt 4 pr. spółdz. niezwołania zebrania przedstawicieli albo zebrania grupy członkowskiej.

- art. 267d § 2 pr. spółdz. – 1 czyn;
- art. 27³ u.s.m. – 25 czynów.

Warto odnotować, że w niektórych przypadkach obraz kryminalny zdarzenia był bardziej złożony – w tym sensie, iż sprawcy zarzucano dodatkowo popełnienie innych typów czynów zabronionych, pozostających w zbiegu przestępstw skutkujących koniecznością wymierzenia kary łącznej. Spośród nich należy wymienić przypadki czynów zabronionych ściganych na gruncie:

- ustawy o rachunkowości:
 - art. 77 pkt 1 (nieprowadzenie ksiąg rachunkowych, prowadzenie ich wbrew przepisom ustawy lub podawanie w tych księgach nierzetelnych danych) – 2 czyny;
 - art. 77 pkt 2 (niesporządzenie wbrew przepisom ustawy sprawozdania finansowego) – 4 czyny;
 - art. 79 pkt 4 (niezłożenie wbrew przepisom ustawy sprawozdania finansowego) – 8 czynów;
- Kodeksu wykroczeń⁴²:
 - art. 119 § 1 (kradzież cudzej rzeczy ruchomej [kwoty pieniężnej] o wartości nieprzekraczającej 500 zł) – 3 czyny;
- Kodeksu karnego:
 - art. 296 § 1 i 3 (wyrządzenie szkody w wielkich rozmiarach) – 2 czyny;
 - art. 218 § 1a (uporczywe naruszanie praw pracownika wynikających ze stosunku pracy lub ubezpieczenia społecznego) – 1 czyn.

Po przeprowadzeniu postępowania sądowego sądy orzekające w odniesieniu do 41 czynów objętych badaniem wydały prawomocne wyroki skazujące:

- z art. 267b pr. spółdz. (niezgłoszenie wniosku o upadłość) – 3 czyny,
- z art. 267c pkt 1 pr. spółdz. (niepoddanie spółdzielni lustracji) – 17 czynów,
- z art. 267c pkt 4 pr. spółdz. (niezwołanie walnego zgromadzenia) – 8 czynów,
- z art. 267c pkt 1 i 4 pr. spółdz. w zw. z art. 11 § 2 k.k. – 1 czyn,
- z art. 267d § 1 pr. spółdz. (przedstawienie danych nieprawdziwych) – 2 czyny,
- z art. 27³ u.s.m. (nieudostępnienie odpisów oraz kopii dokumentów) – 10 czynów.

W tej grupie, która stanowiła łącznie ponad 33% przypadków objętych badaniem, sądy podtrzymały prawną ocenę zdarzenia przedstawioną na etapie postępowania przygotowawczego przez Policję i prokuraturę.

W odniesieniu do 42 czynów zapadły prawomocne wyroki warunkowo umarzające postępowanie. Dotyczyły one:

- 1 czynu kwalifikowanego z art. 267b pr. spółdz. (niezgłoszenie wniosku o upadłość);
- 36 czynów kwalifikowanych z art. 267c pkt 1 pr. spółdz. (niepoddanie spółdzielni lustracji);
- 3 czynów z art. 267c pkt 4 pr. spółdz. (niezwołanie walnego zgromadzenia);
- 1 czynu kwalifikowanego z art. 267d § 1 pr. spółdz. (przedstawienie danych nieprawdziwych);

⁴² Ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 2119 ze zm.).

- 1 czynu kwalifikowanego z art. 267d § 2 pr. spółdz. (nieumyślne przedstawienie danych nieprawdziwych).

W tej grupie, która stanowiła ponad 34% przypadków objętych badaniem, sąd dokonał zbieżnych ustaleń w zakresie subsumpcji stanu faktycznego pod przepis karny ustawy. Tym samym także w odniesieniu do tych przypadków podtrzymał kwalifikację prawną czynu przyjętą na gruncie postępowania przygotowawczego. Jednocześnie decyzja sądu o skorzystaniu z instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 66 k.k.) wskazuje, że według składu orzekającego w każdym z tych przypadków zarówno wina, jak i społeczna szkodliwość czynu zarzucanego sprawcy nie były znaczne. *Nota bene* w odniesieniu aż do 25 czynów zaliczonych do tej grupy ocena prokuratora prowadzącego postępowanie przygotowawcze co do stopnia winy i społecznej szkodliwości czynu, jako nieznaczących, była tożsama, co znalazło wyraz procesowy w zakończeniu postępowania przygotowawczego postanowieniem o skierowaniu do sądu w trybie art. 336 § 1 k.p.k. wniosku o warunkowe umorzenie postępowania.

Przykładowo sąd rejonowy zadecydował o warunkowym umorzeniu postępowania wobec 2 członków zarządu spółdzielni budowlano-mieszkaniowej. Członkowie ci nie poddawali spółdzielni obligatoryjnej lustracji, gdyż uznali, że nie dysponuje ona dostatecznymi środkami finansowymi na pokrycie kosztów lustracji. W toku złożonych wyjaśnień „(...) wskazywali, że Spółdzielnia wszelkie środki finansowe, jakimi dysponuje, przeznaczają na absolutnie niezbędne remonty części wspólnych nieruchomości typu dach, klatki schodowe. Podkreślali, że w spółdzielni zrzeszona jest niewielka liczba członków, zarząd spółdzielni swoje obowiązki wykonuje *pro bono*, rzetelnie i z poświęceniem; podkreślali, że Spółdzielnia wszelkimi środkami finansowymi gospodaruje w sposób prawidłowy i zgodny z prawem. Ponadto oskarżeni, wyjaśniając, podkreślili, że przyczyną złożenia zawiadomienia o braku lustracji jest istniejący konflikt pomiędzy członkami spółdzielni”. Sąd Rejonowy „(...) zważył jednakowoż, że zarówno z dokumentacji dotyczącej sprawozdawczości finansowej spółdzielni, jak i z samych wyjaśnień oskarżonych jasno wynika, że Spółdzielnia dysponowała środkami finansowymi niezbędnymi do przeprowadzenia lustracji. Członkowie zarządu uznali natomiast priorytet remontów nad kosztami badania lustracyjnego spółdzielni. Nie kwestionując tego, że obowiązek uiszczenia wynagrodzenia za przeprowadzenie badania lustracyjnego spółdzielni w kwocie ponad 7 tysięcy złotych może być wydatkiem znaczącym – zważyć należy, że obowiązek poddania Spółdzielni takiemu badaniu wynika z ustawy i nie może być akceptowane arbitralne odstępowanie od obowiązku ustawowego z powołaniem się na inne, ważniejsze wydatki. Oceniając winę w działaniu oskarżonych, Sąd Rejonowy zważył zatem, że oskarżeni w czasie czynu byli pełnoletni, nie ujawniono żadnych okoliczności, które w jakikolwiek sposób wpływałyby na możliwości decyzyjne oskarżonych; ponadto – w ocenie Sądu Rejonowego – nie zaistniały żadne okoliczności, które w sposób dostateczny usprawiedliwiłyby odstąpienie przez oskarżonych od konieczności zachowania zgodnego z prawem. Oskarżeni (...) z pewnością wiedzieli o ciąży obowiązku poddania spółdzielni badaniu lustracyjnemu; pełniąc funkcję członków zarządu Spółdzielni, obowiązani są

znać podstawową ustawę dotyczącą spółdzielczości, tj. prawo spółdzielcze. Ponadto oskarżeni sami *de facto* przyznali, że za ważniejsze uznawali inne wydatki; z wyjaśnień oskarżonych wynika wprost, że oskarżeni po prostu uznawali koszt przeprowadzenia lustracji za zbyt wysoki i to właśnie nazbyt wysoki koszt badania lustracyjnego był przyczyną zaniechania dokonania określonych czynności. Zważyć należy, iż na oskarżonych jako na członkach zarządu spółdzielni ciążył obowiązek działania. Okoliczności te wprost dowodzą, że zachowanie oskarżonych jest zawinione.

Dokonując oceny całokształtu zaistniałej sytuacji, a zatem mając na uwadze to, że oskarżeni nie przeprowadzili badania lustracyjnego spółdzielni, ale też mając na uwadze wielkość Urzędniczej Spółdzielni Budowlano-Mieszkaniowej (...) – Sąd Rejonowy doszedł do wniosku, że w realiach tej sprawy wystarczającą reakcją prawnokarną na popełniony przez zaniechanie występki będzie warunkowe umorzenie postępowania karnego na rok próby” (przykład 8).

W odniesieniu do 16 czynów sąd, z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu, wydał wyrok umarzający (art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.). Dotyczyło to:

- 4 czynów zakwalifikowanych z art. 267c pkt 1 pr. spółdz. (niepoddanie spółdzielni lustracji);
- aż 12 czynów zakwalifikowanych z art. 267c pkt 4 pr. spółdz. (niezwołanie walnego zgromadzenia), co stanowiło ponad połowę wszystkich czynów z art. 267c pkt 4 pr. spółdz. wyodrębnionych z materiału aktowego.

Można założyć, że w tej grupie, która stanowiła łącznie ok. 13% badanych przypadków, sąd rozstrzygający przychylił się do oceny organów ścigania jedynie w zakresie zaistnienia formalnego substratu przestępstwa. Zgodność ocen ograniczyła się zatem do podstawienia zachowania sprawcy zarzucanego czynu pod ten sam fragment normy wyodrębnionej na podstawie przepisu art. 267c pkt 1 albo 4 pr. spółdz. Jednocześnie w przypadkach zaliczonych do tej grupy społeczna szkodliwość zarzucanego czynu zbadanego *in concreto* okazywała się każdorazowo na tyle niska (subminimalna), że nie mogła, według oceny sądów, doprowadzić do pociągnięcia sprawcy zarzucanego czynu do odpowiedzialności karnej. Ten deficyt materialnego substratu przestępstwa, identyfikowany przez sądy ze znikomą społeczną szkodliwością ocenianych czynów, przesądził zgodnie z dyrektywą art. 1 § 2 k.k. o zanegowaniu przestępnego charakteru zarzucanego czynu („Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma”).

W tym kontekście ciekawy przykład umorzenia z tytułu znikomej społecznej szkodliwości czynu stanowi wyrok sądu rejonowego dotyczący zarzutu niezwołania wbrew przepisom ustawy walnego zgromadzenia (art. 267c pkt 4 pr. spółdz.), jaki postawiono 12 osobom (prezesowi zarządu gminnej spółdzielni, przewodniczącemu jej rady nadzorczej i 10 członkom rady nadzorczej). Stan faktyczny sprawy jest przykładem konfliktu o władzę między przedstawicielami starych i nowych organów spółdzielni, który zaognił się do tego stopnia, że jedna strona (nowe organy) posuwała się wobec przeciwników do zarzutów prawnokarnych. Sąd nie przychylił się do tego stanowiska, eksponując fakt dobrej kondycji finansowej spółdzielni oraz okoliczność kierowania się przez oskarżonych jej dobrem.

„Sąd na podstawie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. umorzył wobec oskarżonych postępowanie w sprawie, uznając, iż nie można czynów oskarżonych zakwalifikować jako czynów mających społeczną szkodliwość większą niż znikomą. Pomimo tego, że zarzucane oskarżonym czyny wyczerpują znamiona czynu zabronionego, zdaniem Sądu ich społeczne niebezpieczeństwo nie przekracza stopnia znikomego i w związku z tym zachowanie oskarżonych nie zasługuje na karę. Nie zawiera bowiem jednego z materialnych elementów przestępstwa.

Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu Sąd wziął pod uwagę: 1) Rodzaj i charakter naruszonego dobra – oskarżeni naruszyli przepisy ustawy prawo spółdzielcze w ten sposób, iż nie zwołali nadzwyczajnego walnego zgromadzenia pomimo, iż byli do tego zobowiązani przepisami ustawy, jednak decyzja oskarżonych nie miała negatywnych następstw dla bytu spółdzielni, która była w dobrej sytuacji finansowej i nie było potrzeby podejmowania decyzji o jej likwidacji. Późniejsza sytuacja Spółdzielni wskazywała wręcz, iż oskarżeni podejmując decyzję o niezwołaniu Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia, działali na korzyść reprezentowanej przez nich Spółdzielni; 2) Motywacje sprawcy – oskarżeni, podejmując decyzję o niezwoływaniu nadzwyczajnego walnego zgromadzenia, kierowali się przede wszystkim dobrem Spółdzielni, której byt był zagrożony w związku z wnioskiem o jej likwidację, pomimo że znajdowała się ona w dobrej kondycji finansowej; 3) Rodzaj naruszonych reguł ostrożności – nie był znaczny, gdyż jak wynika z akt postępowania, po przejęciu spółdzielni przez nowy zarząd i nową radę nadzorczą spółdzielnia znalazła się w trudnej sytuacji finansowej; 4) Wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków – oskarżeni co prawda naruszyli przepisy ustawy, jednak ich działanie było nakierowane na dobro spółdzielni; nadto działanie pokrzywdzonych nie miało na celu działania dla dobra spółdzielni, która w efekcie ich działania popadła w zadłużenie, czemu oskarżeni chcieli zapobiec, naruszając przepisy ustawy. Jako okoliczność łagodzącą Sąd wziął pod uwagę również fakt wcześniejszej niekaralności oskarżonych” (przykład 9).

W odniesieniu do 24 zarzucanych czynów sądy wydały wyroki uniewinniające. Na tę liczbę złożyło się uniewinnienie:

- od 3 czynów zabronionych zakwalifikowanych wstępnie z art. 267b pr. spółdz. (niezgłoszenie wniosku o upadłość);
- od 6 czynów zabronionych zakwalifikowanych wstępnie z art. 267d § 1 pr. spółdz. (przedstawienie danych nieprawdziwych);
- od 15 czynów zabronionych zakwalifikowanych wstępnie z art. 27³ u.s.m. (nieudostępnienie odpisów oraz kopii dokumentów).

W tej grupie, która stanowi ponad 19% badanych przypadków, sądy w sposób zasadniczy nie podzieliły kwalifikacji prawnej czynu przyjętej wstępnie na etapie postępowania przygotowawczego. Należy przy tej okazji podkreślić, że odsetek uniewinnień okazał się szczególnie wysoki w grupie czynów kwalifikowanych z art. 27³ u.s.m. (nieudostępnienie odpisów oraz kopii dokumentów), na którą złożyło się 15 przypadków uniewinnienia *versus* 10 skazań, co stanowi ponad 62% ogółu czynów z art. 27³ u.s.m. objętych badaniem. Jeszcze wyższy odsetek uniewinnień odnotowano

na tle czynów z art. 267d § 1 pr. spółdz. (przedstawienie danych nieprawdziwych). W tej grupie przypadki uniewinnień przekroczyły 66%. W grupie czynów objętych zarzutem z art. 267b pr. spółdz. (niezgłoszenie wniosku o upadłość) odsetek uniewinnień okazał się również dość wysoki, sięgając blisko 43%.

Przykładowo sąd rejonowy⁴³ uniewinnił 3 członków zarządu spółdzielni mieszkaniowej od zarzutu niezgłoszenia wniosku o upadłość spółdzielni z art. 267b pr. spółdz. Poniżej znajduje się fragment uzasadnienia.

„Stosownie do treści art. 130 § 1 ustawy Prawo spółdzielcze, ogłoszenie upadłości spółdzielni następuje w razie jej niewypłacalności. Natomiast zgodnie z art. 130 § 2 ustawy Prawo spółdzielcze, jeżeli według sprawozdania finansowego spółdzielni ogólna wartość jej aktywów nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich zobowiązań, zarząd powinien niezwłocznie zwołać walne zgromadzenie, na którego porządku obrad zamieszcza sprawę dalszego istnienia spółdzielni. W razie podjęcia przez walne zgromadzenie uchwały o postawieniu spółdzielni w stan upadłości zarząd spółdzielni obowiązany jest niezwłocznie zgłosić do sądu wniosek o ogłoszenie upadłości (art. 130 § 4 ustawy Prawo spółdzielcze).

Zarówno w judykaturze, jak i piśmiennictwie prezentowany jest jednolity pogląd, iż obowiązek zarządu spółdzielni niezwłocznego zgłoszenia do sądu wniosku o ogłoszenie jej upadłości staje się aktualny dopiero w razie podjęcia przez walne zgromadzenie uchwały o postawieniu spółdzielni w stan upadłości, a szerzej, iż upadłość spółdzielni nie może być ogłoszona dopóty, dopóki nie zostanie zwołane walne zgromadzenie spółdzielni celem powzięcia omawianej uchwały.

Mając na uwadze powyższe, stwierdzić należy, iż po pierwsze ze sprawozdania finansowego spółdzielni za rok 2007 nie wynika wprost, by ogólna wartość jej aktywów nie wystarczała na zaspokojenie wszystkich zobowiązań, jak tego wymaga art. 130 § 2 ustawy Prawo spółdzielcze. Jak bowiem wskazano powyżej, sprawozdanie to, sporządzone w dniu 31 marca 2008 roku, wskazywało na równowagę aktywów i pasywów, a nadto autor sprawozdania wskazał, iż nie stwierdzono wystąpienia niepewności co do możliwości kontynuowania działalności spółdzielni w roku 2008. Sąd oczywiście nie kwestionuje opinii biegłego (...) co do tego, iż faktycznie szczegółowe badanie tego sprawozdania oraz pozostałych udostępnionych mu dokumentów źródłowych prowadzi do wniosku, iż na dzień 31 grudnia 2007 roku majątek spółdzielni nie pozwalał na zaspokojenie jej wszystkich zobowiązań (przy czym wniosek ten z uwagi na braki w zakresie dokumentacji źródłowej nie może być kategoryczny). Istotne jest jednak to, że wniosek taki oprócz można dopiero na wszechstronnej analizie wszystkich udostępnionych biegłemu dokumentów, nie zaś wyłącznie na sprawozdaniu finansowym za rok 2007. Zakładając jednak nawet i to, że oskarżeni winni z samego sprawozdania finansowego za rok 2007 wywieść takie same wnioski jak biegły na podstawie wszystkich dokumentów mu przedstawionych, stwierdzić należy, iż niewykonanie obowiązku zwołania walnego zgromadzenia, o którym mowa powyżej, nie stanowi przestępstwa z art. 267 b ustawy Prawo spółdzielcze (...)” (przykład 10).

⁴³ Wyrok został utrzymany przez sąd okręgowy.

5. Podsumowanie

Analiza spraw zakończonych na etapie postępowania przygotowawczego pokazała, że merytoryczne uzasadnienia podstaw umorzeń bądź odmów wszczęcia postępowania formułowane były po przeprowadzeniu postępowania, w którym opierano się na szeregu dowodów zarówno rzeczowych (głównie dokumentów spółdzielni), jak i osobowych (przesłuchania świadków, w tym członków organów spółdzielni). Wydane w takich przypadkach decyzje kończące postępowania były zasadne. Jedyne w niespełna 22% przypadków wniesiono zażalenie na postanowienie, a tylko w jednej sprawie zostało ono uwzględnione.

Część postępowań przygotowawczych wszczynanych było w wyniku subiektywnego odczucia lub przekonania członków spółdzielni, że w konkretnej sytuacji doszło do złamania przepisów prawa. Przeprowadzone w sprawach czynności wykazywały, że żaden z przepisów, w szczególności Prawa spółdzielczego, nie statuuje obowiązków, co do których złożone zostało zawiadomienie. Tym samym nie doszło do naruszenia przepisów prawa, a samo zawiadomienie było niezasadne.

Znaczna część zawiadomień o możliwości popełnienia przestępstwa dotyczyła nieprzeprowadzenia przez spółdzielnię, przede wszystkim spółdzielnię mieszkaniową, przewidzianej prawem lustracji. Postępowania w tych przypadkach wskazywały, że przyczyny braku przeprowadzenia lustracji spółdzielni były w większości niezależne od członków zarządu, na których to spoczywał obowiązek jej zorganizowania. Chodzi tu głównie o bardzo złą sytuację finansową spółdzielni i brak środków na pokrycie kosztów przeprowadzenia lustracji. Zły stan finansów spółdzielni wynikał albo z przyczyn od niej niezależnych (znaczny wzrost wysokości odsetek od kredytów zaciągniętych przez spółdzielnię), albo z zaległości czynszowych ze strony członków spółdzielni (zaległości tych nie udało się odzyskać).

Istotna liczba postępowań przygotowawczych dotyczyła niezgłoszenia upadłości spółdzielni pomimo zaistnienia formalnych przesłanek do jej ogłoszenia. Przeprowadzane w toku postępowania przygotowawczego czynności nie potwierdzały zaistnienia przesłanek dla stwierdzenia niewypłacalności. A w tych przypadkach, w których taką przesłankę stwierdzano, nie można było postawić zarzutu członkom zarządu spółdzielni, gdyż zgodnie z treścią art. 38 pr. spółdz. decyzja o postawieniu spółdzielni w stan upadłości należy do wyłącznej właściwości walnego zgromadzenia. Walne zgromadzenie może podjąć decyzję o dalszym istnieniu spółdzielni mimo przesłanek do jej likwidacji (art. 130 pr. spółdz.). Brak decyzji o postawieniu spółdzielni w stan likwidacji był ponadto warunkowany posiadaniem przez spółdzielnię odpowiednich środków na ten cel. Zauważyć bowiem należy, że przeprowadzenie postępowania upadłościowego jest odpłatne i możliwe wtedy, gdy majątek spółdzielni wystarcza na pokrycie kosztów postępowania.

Z analizy materiału aktowego wynika, że wśród spraw karnych o czyny zabronione z Prawa spółdzielczego odsetek przypadków, w których sąd rozstrzygający krytycznie zweryfikował prawną ocenę czynu przyjętą na etapie postępowania przygotowawczego,

jest stosunkowo wysoki, bo dotyczy blisko 1/3 czynów objętych badaniem. W tej grupie można wyróżnić dwie subkategorie. W pierwszej, obejmującej ok. 13% badanych przypadków, sądy zakwestionowały przestępny charakter zarzucanego czynu z uwagi na deficyt materialnego substratu przestępstwa. W przypadkach zaliczonych do tej subkategorii społeczna szkodliwość zarzucanego czynu *in concreto* okazywała się, według sądów, na tyle znikoma (art. 1 § 2 k.k.), że uzasadniało to umorzenie postępowania z art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. W drugiej, stanowiącej ponad 19% badanych czynów, sądy wydały wyroki uniewinniające, a więc w zasadniczy sposób zakwestionowały prawną kwalifikację czynu przyjętą na etapie postępowania przygotowawczego. Co szczególnie interesujące, w tej subkategorii odsetek uniewinnień przekraczał w odniesieniu do niektórych typów czynów zabronionych odsetek skazań, co należy uznać za sytuację nadzwyczajną. Na przykład w przypadku wykroczeń kwalifikowanych z art. 27³ u.s.m. (nieudostępnienie odpisów oraz kopii dokumentów) stanowił on ponad 62% ogółu czynów z art. 27³ u.s.m. objętych badaniem. Jeszcze wyższy odsetek uniewinnień odnotowano na tle czynów z art. 267d § 1 pr. spółdz. (przedstawienie danych nieprawdziwych). W tej grupie przypadki uniewinnień przekroczyły aż 66%.

W wielu sprawach, bo aż w ponad 34%, postępowanie karne zakończyło się warunkowym umorzeniem (art. 66 k.k.). Decyzja sądu w tej mierze wskazuje, że według składów orzekających w każdym z tych przypadków zarówno wina, jak i społeczna szkodliwość czynu zarzucanego sprawcy nie były znaczne. Jedynie w odniesieniu do ok. 33% badanych przypadków sądy wydały wyroki skazujące. Tak niski udział wyroków skazujących w badanym materiale aktowym należy ocenić jako sytuację zgoła wyjątkową.

Bibliografia

1. Błaszczuk M., Zientara A., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 21, *Prawo spółdzielcze*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
2. Buczkowski K., Bachmat P., *Ochrona transparentności działania spółdzielni*, Warszawa 2024, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2025/01/2024_PrawoKiK_K_Buczkowski_P_Bachmat_Ochrona_transparentnosci_dzialania_spoldzielni.pdf.
3. Duży J., *Szkoda jako znamię przestępstwa z art. 585 kodeksu spółek handlowych (uwagi w kontekście odpowiedzialności karnej za działanie na szkodę spółek kapitałowych)*, Prokuratura i Prawo 2001, nr 4.
4. Górniok O., [w:] *Prawo gospodarcze i handlowe*, t. 10, red. O. Górniok, Warszawa 2003.
5. Osajda K., *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Legalis/el. 2020.
6. Osajda K., *Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*, Legalis/el. 2021.
7. Stefaniak A., *Komentarz do ustawy – Prawo spółdzielcze*, [w:] *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*, LEX/el. 2018.
8. Żak M., [w:] *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw*, LEX/el. 2005.